

AKREDİTİFTE TEMEL İLİŞKİDEN DOĞAN BORCUN HIÇ VEYA GEREĞİ GİBİ İFA EDİLMEMESİNİN AKREDİTİF İLİŞKİSİNE ETKİSİ

(The Impact of the Non-Performance of an Obligation
Inflicted from the Ground Relationship to the Contract
Letter of Credit)

Doç. Dr. Sezer ÇABRİ*

ÖZET

Akreditif uluslararası ticarete sıklıkla başvuru olan bir ödeme yöntemidir. Akreditifin en önemli özelliklerinden biri, akreditif temel ilişkiden bağımsız olmasıdır. Temel ilişkiden doğan borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi kural olarak akreditif bedelinin ödenmesini etkilemez. Ancak gerek öğreti gerekse uygulamada akreditifin ödenmesi talebinin dürüstlük kuralına aykırı olması halinde (akreditifte hile kuralı), alıcının bu durumu ileri sürerek ihtiyati tedbir yoluyla akreditif bedelinin ödenmesinin durdurulmasını isteyebileceği kabul edilmektedir. Bu çalışmada hangi hallerde temel ilişkiden doğan itiraz ve def'ilere dayanarak akreditif bedelinin ödenmesinin durdurulabileceği incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Akreditif sözleşmesi, akreditifin bağımsızlığı, temel ilişkiden doğan savunmalar, ihtiyati tedbir, akreditif

Abstract

Letters of Credit (L/C) is a form of payment widely used in international trade. One of the distinctive aspect of the L/C is that it has separate status from that of the agreement for which the L/C is issued. The late or defective performance of obligation by parties to the agreement has no impact on payment under the L/C. Yet, -as being argued in both practice and literature- the buyer can request an interim measure to avoid payment under the L/C when such the request for such payment conflicts with the principle of good faith. This article explores when and under the right to objection stemming from the agreement in question can stop the payment under the L/C.

Keywords: Letter of credit, interim measures, objections, credit, payment conflicts

* Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Akreditif, milletlerarası ticari ilişkilerde ve özellikle mal satışına konu olan sözleşmelerde, alıcı ile satıcının borcunu gereği gibi ifa etmesine, her iki tarafın da alacağını güvence altına almasına hizmet eden bir hukukî ilişkidir¹. Akreditif ilişkisi milli hukuklarda düzenlenmemiş, Milletlerarası Ticaret Odası tarafından ortaya çıkması muhtemel farklılıkların ortadan kaldırılması için Birörnek Kuralları (UCP 600) oluşturularak, uygulamada birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak Birörnek Kuralları bağlayıcılığı olmayan kurallar niteliğinde olup, sözleşmeye uygulanması, tarafların bunları uygulanacak hukuk olarak seçmesine bağlıdır². Uygulamada genellikle akreditif sözleşmelerine bir hüküm koyularak, akreditif sözleşmesine Milletlerarası Ticaret Odası'nın hazırlanmış olduğu UCP 600'ün uygulanacağı kararlaştırılmaktadır.

¹ Akreditifin çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bunlardan biri teminat işlevidir. *Teminat işlevi*, alıcı ve satıcının edimlerini yerine getirecekleri bizzat bankalar tarafından taahhüt edilmektedir. Uluslararası ticarete alıcı ve satıcının farklı ülkelerde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tarafların birbirini iyi tanımaması, edimlerin zamanında ve gereği gibi yerine getirileceğinden emin olamaması her iki tarafın da alacağını güvence altına alan bir sistemin kurulmasını gerekli kılmaktadır. Akreditif ilişkisiyle bankalar devreye girerek her iki tarafın da alacağını belli koşullarla güvence altına almaktadır. Örneğin akreditifte öngörülen belgeleri ibraz edilmesi halinde banka satıcıya ödeme yapmakla yükümlüdür. Bu halde banka, alıcının ülkesindeki ekonomik ve politik sebeplerle ödemenin yapılmasını engelleyecek tedbirler, alıcının iflası veya borçlarını ödemedede aceze düşmesi, borcunu ifa etmekte vazgeçmesi ihtimallerine karşı korunmaktadır. Hatta borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesine yönelik taraflar arasındaki uyuşmazlıklar bile bu anlamda bankanın ödeme yükümlülüğünü kural olarak ortadan kaldırmamaktadır. Alıcı ise akreditifte öngörülen belgeler bankaya ibraz edilmeden banka tarafından ödeme yapılamayacağını teminat altına almaktadır. İbraz edilecek belgeler alıcı bakımından borcun gereği gibi ifa edildiği gösteren belgelerdir. Diğer bir ifadeyle satıcı bedeli borcunu ifa ettikten sonra alabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **KAYA**, Arslan, *Belgeli Akreditifte Lehların Hukukî Durumu*, İstanbul 1995, s. 30-31; **SCHÄRRER**, Heiner, *Die Rechtsstellung des Begünstigten im Dokumenten-Akkreditiv*, Bern 1980, s. 23 vd.; **DOĞAN**, Vahit, *Uluslar arası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif*, Ankara 2003, s. 39 vd.; **ÇİRAY**, Fatma Ceyda, *Akreditifte Bankaların Hukukî Bakımdan Sorumlulukları*, MÜBSE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 59 vd.; Reisoglu, *Uluslar arası Ticaret Odası'nın getirmiş olduğu bir örnek kuralları, gerek satıcı (lehtar) ve gerekse alıcı (amir) açısından belirli güvenceler getirmekte ise de esas itibariyle satıcının korunulduğuna belirtmektedir*. Bkz. **REİSOĞLU**, Seza, *Hukukî Açıdan Akreditif ve Uygulama Sorunları*, *Bankacılar Dergisi*, S. 52, 2005, s. 39; **BOZKURT**, Sevgi, *Akreditifin Uygulanması*, Ankara 2006, s. 18 vd.

² Milletlerarası Ticaret Odası'nın düzenlemiş olduğu Birörnek Kuralları 600, bağlayıcı olmayan, tarafların sözleşmede yer vermesi halinde uygulanacak hükümler niteliğindedir. Bu yer verme satış sözleşmesine hüküm koyma şeklinde olabileceği gibi tarafların yapacağı ayrı bir sözleşmeyle de olabilir. Bilgi için bkz. **TEKİNALP**, Ünal, *Ünal Tekinalp'in Banka Hukukunun Esasları, Yinden Yazılmış 2. Bası*, İstanbul 2009, s. 577-578; **KAYA**, s. 24; **ÖZEL**, Sibel, "Akreditif İlişkisinde UTO Kurallarının (UCP 600) Bankalar Arası İlişkiye Etkisi", *İpek Yolu Canlanıyor: Türk-Çin Hukuk Zirvesi*, 12-14 Haziran 2012, Ankara 2013, s. 348 vd. (347-354); **GÖĞER**, Erdoğan, *Akreditif Muamelesi ve Hukukî Mahiyeti*, 2. Bası, Ankara 1980, s. 63; **KRING**, Banu, "Milletlerarası Ticaret Odasının Akreditifle İlgili Son Düzenlemesi Yeknesak Kuralları 600 (UCP 600) ve Uygulamaya Getirdiği Bazı Yenilikler", *DEÜHFD*, C. 11, Özel S. 2009, s. 1227; **BOZKURT**, s. 13. Öğretide UCP 600 hükümlerinin niteliği tartışmalı olup, bazı yazarlar bu kuralların ticari örf ve adet hukuku niteliğinde olduğunu, Türk Ticaret Kanunu m.1/II gereği, taraflar atf yapmasa dahi iç hukukta düzenleyici hüküm bulunmadığı hallerde UCP 600'ün uygulanacağını kabul etmektedir. Bkz. **ÖZEL**, UTO Kuralları, s. 350-351.

Akreditifte bir temel ilişki (satış sözleşmesi), bir de bu ilişkiden doğan borcu ifa etmeyi amaçlayan akreditif ilişkisi bulunmaktadır. Bu iki ilişki aralarındaki ekonomik bağlılığa rağmen hukuken birbirinden bağımsızdır. Bundan dolayı temel ilişkinin veya akreditif ilişkisinin geçersiz olması diğerinin geçerliliğini etkilemediği gibi, temel ilişkiden doğan borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi de kural olarak bankanın ödeme yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Diğer bir ifadeyle bir bankanın akreditif bedelini ödeme yükümlülüğü, alıcının (amirin) akreditif banka-sıyla veya satıcıyla (lehtarla) olan ilişkilerinden kaynaklanan hak taleplerine veya sa-vunmalarına tâbi değildir.

Ancak akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olmasına rağmen uygulamada en çok karşılaşılan sorunlardan biri temel ilişkiden doğan borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesine (özellikle aliud ve ayıplı ifa) bağlı olarak akreditifin ödemesinin durdurulmasının talep edilmesi ve bu konuda ihtiyati tedbir kararı alınmasıdır. Gerek yargı uygulaması gerekse öğretide her ne kadar temel ilişki ile akreditif ilişkisi birbirinden bağımsız olsa da temel ilişkiden doğan borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi hallerinde akreditif ödemesinin durdurulabileceği kabul edilmektedir. Bu çalışmada, akreditif ilişkisinde temel ilişkiden doğan borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi hallerinin (aliud ve ayıplı ifa) akreditif ilişkisine etkisi ortaya konul-maya çalışılacaktır. Konun daha iyi ortaya konulabilmesi için temel ilişki ile akreditif sözleşmesi arasındaki ilişkiye, bankaların ibraz edilen belgeleri inceleme yükümlülü-ğüne de değinilecektir.

I. Temel İlişki İle Akreditif Sözleşmesi Arasındaki İlişki

A. Akreditifin Temel İlişkiden Bağımsızlığı

Akreditif ilişkisi birden fazla hukukî ilişkiyi bünyesinde barındıran çeşitli ilişki-lerden oluşmaktadır. Akreditif ilişkisinden söz edebilmek için öncelikle alıcı (amir) ile satıcı (lehtar) arasında bir satış sözleşmesinin olması³ ve ödememin akreditif yoluyla yapılmasına kararlaştırılması gerekir⁴. Taraflar satış sözleşmesine ödememin akreditif

³ Akreditif ilişkisinde amir (alıcı) ile lehtar (satıcı) arasındaki hukuki ilişki çoğunlukla satış sözleşmesidir. Ancak nadiren de olsa taraflar arasındaki temel ilişkinin bir malın teslimi yerine hizmetin de görülmesinin olabileceği kabul edilmektedir. Bkz. **TEKİNALP**, s. 603; **KAYA**, s. 32; **ÇIRAY**, s. 49; **GÖĞER**, s. 20; **KOSTAKOĞLU**, Cengiz, Banka Kredileri, Tüketici ve Konut Kredileri ile Kredi Kartlarından Doğan Uyuşmazlıklar, İstanbul 2013, s. 1090; **YAVUZ**, Cevdet/**ACAR**, Faruk/**ÖZEN**, Burak, Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Güncellenmiş ve Yenilenmiş 10. Baskı, İstanbul 2014, s. 1353.

⁴ **SCHÄRRER**, s. 59; **BORGGREFE**, Siegfried, Akkreditiv und Grundverhältnis, Berlin 1971, s. 16; **ÖZEL**, Sibel, Yargıtay Kararları Eşliğinde Akreditif ve Hukuki Niteliği, İstanbul 1991, s. 15-16; **ÜLGEN**, Hüseyin/**HELVACI**, Mehmet/**KENDİGELEN**, Abuzer/**KAYA**, Arslan/**NOMER ERTAN**, Füsün, Ticari İşletme Hukuku, Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Güncellenmiş Dördüncü Bası, İstanbul 2015, s. 340; **KAYA**, s. 24; **DOĞAN**, s. 76; **GÖĞER**, s. 63; **ÇIRAY**, s.

yoluyla yapılmasına ilişkin hüküm koyabileceği gibi bu konuda ayrı bir sözleşme de yapabilirler⁵. Uygulamada genellikle satış sözleşmesine hüküm koyularak ödemenin akreditif yoluyla yapılması kararlaştırılmaktadır.

Ödemenin akreditif yoluyla yapılmasının kararlaştırılması, doğrudan akreditif ilişkisinin kurulmasına yol açmaz; bu durum alıcıya akreditifi açma borcu yükler⁶. Buna göre alıcı, bir bankaya başvurarak akreditif açtırmakla yükümlüdür. Alıcı, akreditifi açtırmazsa, sözleşmeye aykırı davranmış olur ve satıcı, borcun ifa edilmemesi hükümlerine dayanarak (borçlu temerrüdü) sahip olduğu hakları kullanabilir⁷.

Alıcının akreditifi açtırmamasından sonra akreditifi açan banka, satıcının ülkesinde bulunan şubesi, şubesi yoksa başka bir banka aracılığıyla durumu satıcıya bildirir. Satıcı, sözleşme uyarınca kararlaştırılan belgeleri hazırlayarak bankaya ibraz eder; banka belgelerin akreditif şartlarına uygun olduğuna karar verirse ödemeyi yapar. Görüldüğü üzere akreditif ilişkisinin temelini, sebebini taraflar arasındaki temel ilişki oluşturmaktadır. Temel ilişkinin kurulmasına bağlı olarak alıcının akreditif açtırma yükümlülüğü doğmaktadır.

Ancak her ne kadar akreditifi açtırma borcu temel ilişkiden doğan bir yükümlülük olsa da akreditif ilişkisinin en önemli özelliklerinden biri temel ilişkiden bağımsız olmasıdır⁸. Akreditif, temel ilişkiden doğan borcun ifası amacıyla yapılmış olsa bile

49-50; **TEKİNALP**, s. 578; **KRING**, s. 1227; Temel ilişkinin kurulmuş olması ve sözleşmede ödemenin akreditif yoluyla yapılacağına kararlaştırılması akreditif ilişkisinin kurulmasına yol açmaz. Alıcının bu amaçla akreditif bankasıyla akreditif sözleşmesini yapması gerekir. Ancak bu sözleşmenin yapılmasıyla akreditif ilişkisi kurulmuş olur. Bkz. **GÖĞER**, s. 73.

5 **DOĞAN**, s. 76; **ÇIRAY**, s. 49-50; **BORGGREFE**, s. 16.

6 **SCHÄRRER**, s. 61. Akreditif ilişkisi, temelindeki satış sözleşmesine bağlı olarak yapılan bir işlemdir. Taraflar, aralarındaki temel ilişki uyarınca ödemenin akreditif yoluyla yapılmasını kararlaştırdığı hallerde, alıcı, sözleşme uyarınca akreditif açma borcu altına girmektedir. Buna göre alıcı, sözleşmede kararlaştırılan sürede, süre yoksa TBK m. 90 gereği temel ilişkinin kurulmasıyla akreditifi açtırmakla yükümlüdür. Alıcı bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde, süre kararlaştırılan hallerde ihtara gerek olmaksızın, süre kararlaştırılmayan hallerde ise ihtar ile temerrüde düşer. Bu halde satıcı bu halde TBK m. 117 vd. hükümlerine başvurarak sahip olduğu hakları kullanabilir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. **DOĞAN**, s. 79-80; **ÖZEL**, s. 29 vd.; **KAYA**, s. 42 vd.; **SCHÄRRER**, s. 62. Öğretide, belgeleri ibraz borcunun niteliği tartışmalıdır. Bir görüş, ibrazı asli borç olarak kabul ederken, başka bir görüş yan borç olduğunu kabul etmektedir. Bu konudaki görüş ve tartışmalar için bkz. **KAYA**, s. 52 vd.

7 **KAYA**, s. 48-49; **TEKİNALP**, s. 579; **DOĞAN**, s. 80.

8 **SCHÄRRER**, s. 27; **EISEMANN**, Frédéric/**SCHÜTZE**, Rolf A., Frederic Das Dokumentenakkreditiv im Internationalen Handelsverkehr, 3.,völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, Heidelberg 1989, s. 65; **TEKİNALP**, s. 620; **BORGGREFE**, s. 16, 33; **GAO**, Xiang, "The Identity Of The Fraudulent Party Under The Fraud Rule In The Law Of Letter Of Credit", University of New South Wales Law Journal, 2001, 14, prag. 9, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLJ/2001/14.html#Heading19> (15.08.2015); **ÜLGEN/HELVACI/KENDİĞELEN/KAYA/NOMER ERTAN**, s. 341; **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 1353; **REİSOĞLU**, s. 41; **KAYA**, s. 107; **EKİCİ**, Akin, "Akreditifte Lehhtarın Dürüstlük Kurallarına Aykırı Olarak (Fraud)

hukuken bu iki sözleşme arasında bir bağıllık bulunmamaktadır⁹. Akreditif ilişkisinde alıcı, satıcı ile yaptığı sözleşme uyarınca herhangi bir banka ile akreditif açılmasına ilişkin bir sözleşme yapmaktadır. Ancak akreditif sözleşmesinde temel ilişkiye değinilmiş olup olmaması akreditif sözleşmesini etkilememekte, akreditif sözleşmesinin tarafı olan bankalar sadece akreditif sözleşmesiyle bağlı olarak hareket etmektedir¹⁰. Diğer bir ifadeyle banka akreditiften doğan borcunu ifa ederken temel ilişkiyi değil, akreditif koşullarını esas almakla yükümlüdür¹¹. Bu durum Milletlerarası Ticaret Odası'nın Birörnek Kuralları'nın "Sözleşmeler Karşısında Akreditifler" başlığı altındaki 4/a maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "Doğası itibariyle bir akreditif, dayandırlabileceği satış sözleşmesinden veya diğer bir sözleşmeden ayrı bir işlemdir. Akreditifte her ne şekilde olursa olsun bir sözleşmeye değinilmiş olsa bile bankalar böyle bir sözleşmeyle ilgilenmezler ve onunla bağlı değildir. Bu nedenle bir bankanın akreditif altındaki ibrazı karşılama, iştirat etme veya diğer herhangi bir yükümlülüğünü yerine getirmesine ilişkin taahhüdü, amirin amir bankayla veya lehtarla olan ilişkilerinden kaynaklanan hak taleplerine veya savunmalarına tabi değildir."¹².

Buna göre, ibrazı karşılamakla yükümlü olan akreditif bankası, akreditif bankası ile akreditifi açturan arasındaki karşılık ilişkisinden, akreditif amiri ile akreditif lehtarı arasındaki temel ilişkiden ve bankaların kendi aralarındaki ilişkilerden doğan savunmaları (itiraz ve def'iler), akreditif lehtarına karşı ileri süremez¹³. Bunun tek istisnası akreditif lehtarının ödeme talebini kötüye kullanmasının veya hilesinin açıkça varlığıdır¹⁴.

Akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olmasının uluslararası ticaretin işleyişi bakımından önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Taraflar temel ilişkiden doğan savunmalarını ileri sürebilselerdi, borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmesine bağlı olarak çoğu durumda bankanın ödeme yapması engellenerek akreditif ilişkisi uygulanamaz hale gelirdi ve kurum, tarafların alacağını ödeme ve güvenceye alma fonksiyonunu kaybederdi¹⁵.

Bedeli Talep Etmesi ve Bu Durumda Akreditif Bedelini İştirat (İskonto) Eden Bankanın Hukuki Durumu", Prof. Dr. Hayri Domaniç'e 80. Yaş Günü Armağanı, I. Cilt, İstanbul 2001, s. 164 vd.; **BOZKURT**, s. 5.

⁹ **SCHÄRRER**, s. 27; **ÖZEL**, s. 16; **KOSTAKOĞLU**, s. 1100-1101; **GAO**, prag. 9.

¹⁰ **ÖZEL**, s. 16; **SCHÄRRER**, s. 27; **REİSOĞLU**, s. 41.

¹¹ **SCHÄRRER**, s. 27; **GAO**, prag. 9; **DOĞAN**, s. 40; **ÖZEL**, s. 16.

¹² Akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması işlemlerin hızlı bir şekilde yapılmasını sağlayan temel bir ilkedir. Bu ilkenin uygulamadaki en önemli sonucu, amir bankanın sözleşmeden doğan bir uyuşmazlık sebebiyle ibrazı karşılamaktan kaçınmamasıdır. Bkz. **BORGGREFE**, s. 34; **EKİCİ**, s. 165.

¹³ **SCHÄRRER**, s. 28; **BORGGREFE**, s. 33; **TEKİNALP**, s. 621; **REİSOĞLU**, s. 41; **KAYA**, s. 103.

¹⁴ **TEKİNALP**, s. 621; **EISEMANN/SCHÜTZE**, s. 66; **SCHÄRRER**, s. 134-135.

¹⁵ Milletlerarası ticarete tarafların farklı ülkelerde yer alması, tarafların alacağını elde etme konusunda birbirlerine karşı güvensizlik duymasına sebep olmaktadır. İşte akreditif uygulamasının bu

Öğretide, akreditif ilişkisinin bağımsızlığı ilkesinin yetersiz de olsa genel olarak TBK m. 557/I'de düzenlendiği belirtilmektedir¹⁶. TBK m. 557/I'de havale ödeyicisinin borcu şu şekilde düzenlenmiştir: “Havale ödeyicisi, çekince belirtmeksizin havaleyi kabul ettiğini havale alıcısına bildirirse, ifa ile yükümlü olur ve ona karşı, ancak aralarındaki ilişkiden veya havalenin içeriğinden doğan savunmaları ileri sürebilir; havale eden ile kendi arasındaki ilişkiden doğan savunmaları ileri süremez.” Akreditifte havalede olduğu gibi banka, temel ilişkiden bağımsız olarak belli bir miktarı lehtar ödeme yükümlülüğü altına girmektedir. Temel ilişki veya amir ile banka arasındaki ilişki kural olarak bankanın ödeme yükümlülüğünü etkilememektedir¹⁷.

Temel ilişkiden doğan borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmeme ihtimaline karşı taraflar, akreditif şartlarında, varma veya gönderme yerinde bilirkişi tarafından malın kalitesi hakkında hazırlanmış bir belgenin gösterilmesini veya malın kontrolünden ya da alıcı tarafından kabulünden sonra bedelin ödenmesini kararlaştırabilir¹⁸. Bu halde alıcı, akreditif ilişkinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesine karşı kendisini koruyarak, likit kanıt veya ihtiyati tedbir kararına gerek kalmaksızın lehtarın akreditif bedelini talep etmesini engelleyebilir.

B. Temel İlişkinin Geçersizliği

Temel ilişkinin geçersizliğinin akreditif ilişkisini nasıl etkileyeceği akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesi uyarınca değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Temel ilişki kesin hükümsüzse, bu sözleşmeye dayanarak akreditif açılması istenemez. Geçersiz olan bir sözleşmeden borç doğmayacağı için satıcı bu sözleşmeye dayanarak akreditifin açılmamasından dolayı alıcının sorumluluğuna başvuramaz. Hatta akreditif açma yükümlülüğü asıl sözleşmeden bağımsız bir sözleşmeyle üstlenilmiş olsa bile durum değişmez.

Temel ilişki kesin hükümsüz olmasına rağmen alıcı akreditifi açarsa, temel iliş-

güvensizliği ortadan kaldırma, alacağın ödenmesini, taraflar arasındaki ilişkilerin güven içinde yürütülüp sonuçlandırılmasını sağlama gibi işlevleri bulunmaktadır. Ödeme işlevi, özellikle belgeli akreditifte söz konusu olur. Alıcı ithalatçı, temel ilişkiden doğan ödeme borcunu, karşı tarafa belgeli akreditif yolu ile ödemeyi taahhüt etmektedir. Teminat işlevi ise temel ilişkiye katılan her iki taraf için de geçerlidir. Temel ilişkide satıcı konumunda olan lehtar, lehine akreditif açılmasıyla alacağını elde etme riski önemli ölçüde azalmaktadır. Akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesi gereği, temel ilişki herhangi bir sebeple geçersiz olsa veya temel ilişkiden doğan borç hiç ya da gereği gibi ifa edilmese bile bankanın ödeme yükümlülüğü devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **DOĞAN**, s. 39 vd.; Yargıtay da kararlarında akreditifin (özellikle belgeli akreditifin) ithalat, ihracat konularında farklı rejimlere tâbi olan ihracatçı ve ithalatçı arasındaki ilişkilerin güven içinde yürütülüp sonuçlanmasını sağladığını açıkça belirtmiştir. Bkz. Yargıtay 11. HD, 10.02.1977, 5881/558, YKD, 1978, s. 1319.

¹⁶ **TEKİNALP**, s. 620-621.

¹⁷ **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 1336; **ZEVKLİLER**, Aydın/**GÖKYAYLA**, Emre, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 14. Bası, İstanbul 2014, s. 657-658.

¹⁸ **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 1348.

kinin geçersizliğinin akreditif ilişkisinin geçerliliğini etkileyip etkilemeyeceği açıklığa kavuşturulması gereken önemli konulardan biridir. Akreditifte temel ilişkinin geçersiz olması (şekle aykırılık, ehliyetsizlik, irade bozukluğu halleri gibi), kurulmuş olan akreditif sözleşmesi uyarınca ödeme yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz¹⁹. Akreditif sözleşmesi geçerli olarak kurulduğu hallerde amir banka, lehtara (satıcıya) akreditifte öngörülen koşullarla ödeme yapmakla yükümlüdür²⁰. Çünkü akreditifin açılmasıyla lehtara akreditiften yararlanma hakkı verilmektedir. Bu durumda akreditifi açan banka, temel ilişkinin kesin hükümsüz olmasından bağımsız olarak ödeme yapmakla yükümlüdür. Bunun sebebi yukarıda da bahsetmiş olduğumuz, temel ilişkinin akreditif ilişkisinden bağımsız ve soyut olması, bankanın lehtara öngörülen belgeleri ibraz etmesi halinde ödeme yapmayı vaat etmesidir²¹. Ancak alıcı (amir), lehtara ödeme yapılmasından dolayı akreditif bankasına ödeme yapmak zorunda kalırsa, yapmış olduğu ödemeye sebepsiz zenginleşme hükümlerince lehtardan isteme hakkına sahiptir²². Alıcı, temel ilişkinin geçersiz olduğunu bilerek akreditifi açtırmışsa ve akreditif bankası ödemeyi yapmışsa, kanaatimizce bu halde alıcı ödemiş olduğu bedelin sebepsiz zenginleşme hükümlerince iadesini isteyememelidir (TBK m. 78/I).

Ancak bazı hallerde temel ilişkinin kesin hükümsüz olması sebebiyle lehtarın ödeme talebinde bulunması dürüstlük kuralına aykırılık olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, temel ilişkinin kanuna ve ahlâka aykırı veya suç oluşturan bir nitelik taşımada hem alıcının hem de satıcının bilgisinin bulunması ve söz konusu sebeplerle sözleşmenin geçersiz olması hallerinde lehtarın ödeme talebi hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir²³. Özellikle uyuşturucu satışı, insan kaçakçılığı, taklit mal satış, kanuna aykırı silah ticareti, kara para aklanması gibi haller bu duruma örnek gösterilmektedir²⁴. Böyle hallerde temel ilişki kesin hükümsüz olup, bu ilişki uyarınca açılan akreditiflere dayanarak ödeme yapılması istenemez²⁵.

Temel ilişkinin geçersiz olması halinde alıcının (amir) sahip olduğu başka bir imkân ise lehtar aleyhine ihtiyati tedbir kararı alarak banka tarafından ödemenin engellenmesidir²⁶. Her ne kadar buna ilişkin açık bir düzenleme olmasa da alıcıların bu yola sıklıkla başvurduğu görülmektedir.

¹⁹ **TEKİNALP**, s. 622-623.

²⁰ **DOĞAN**, s. 386-387; **GÜNAY**, Gözde Engin, Türk Hukuku'nda Akreditif, İTÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 26.

²¹ **DOĞAN**, s. 387.

²² **DOĞAN**, s. 387.

²³ **EISEMANN/SCHÜTZE**, s. 200; **SCHÄRRER**, s. 133; **KAYA**, s.177 vd.

²⁴ **EISEMANN/SCHÜTZE**, s. 200; **KAYA**, s. 177.

²⁵ Silah satışı ile uyuşturucu satışına bağlı olarak akreditif açılması halinde temel ilişkinin geçersiz olması gerekir. Silah ve uyuşturucu satışının her durumda hukuka aykırı olduğu söylenemez. Banka, ancak yasa dışı yapılan silah ve uyuşturucu kaçakçılığına dayanarak ibrazı karşılamaktan kaçınabilir. Bkz. **EISEMANN/SCHÜTZE**, s. 200-201.

²⁶ **DOĞAN**, s. 387.

C. Alıcı İle Banka (Amir Banka) Arasındaki Akreditif Açılmasına İlişkin Sözleşmenin Geçersizliği

Alıcı ile satıcı arasında temel ilişkinin (satış sözleşmesinin) kurulması sonrasında alıcı ile banka (amir banka) arasında akreditif açılmasına ilişkin akreditif sözleşmesi yapılmaktadır²⁷. Alıcı bankaya başvurarak, satıcı ile aralarında bir satış sözleşmesinin imzalandığını, bu sözleşme ile satıcı lehine akreditifin açılması talimatını verir. Bu sözleşme ile banka, alıcının talimatı üzerine satıcıya karşı, koşula bağlı nitelikte belli bir miktar parayı ödeme taahhüdü altına girmektedir²⁸. Akreditif sözleşmesinin kurulması üzerine banka (amir banka) akreditifin lehtarına (satıcıya), lehine bir akreditif açıldığını ve malları yükleyip öngörülen belgeleri ibraz etmesi halinde kendisine ödeme yapacağını bildirir. Satıcı, istenilen belgeleri bankaya ibraz ettiğinde akreditif konu miktarı kendisine ödenmesini isteme hakkını elde eder.

Alıcı ile banka arasındaki akreditif sözleşmesinin geçersiz olması halinde bankanın satıcıya karşı akreditifin açıldığını bildirme ve ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu halde bankanın herhangi bir işlem yapmaması, alıcıya karşı sorumluluğuna yol açmaz. Ancak banka, geçersiz sözleşmeye rağmen akreditifi lehtara bildirirse, bu halde lehtarın gerekli belgeleri ibrazı halinde, ödeme yapma yükümlülüğü doğar. İbrazı karşılamakla yükümlü olan banka, lehtara karşı amir banka ile akreditif açtıran arasındaki ilişkiden doğan savunmaları ileri süremez. Örneğin, bu ilişkinin şekle aykırılık, ehliyetsizlik veya irade bozukluğu sebebiyle geçersiz olmasına dayanmaz²⁹. Bunun sebebi, akreditif bankasının, geri dönülemez nitelikte belli bir miktar bedeli ödemeyi taahhüt etmesidir.

D. Akreditifi Açan Banka İle Akreditif Lehtarı Arasındaki İlişki

Akreditifi açan banka ile akreditif lehtarı arasındaki ilişki, doğrudan, muhabir banka³⁰ veya teyit bankası³¹ aracılığıyla akreditifi açtığını lehtara bildirmesi ile ku-

²⁷ Uygulamada alıcının banka ile yaptığı sözleşme "akreditif sözleşmesi" olarak adlandırılmaktadır.

²⁸ ÇİRAY, s. 7; KOSTAKOĞLU, s. 1090.

²⁹ TEKİNALP, s. 621.

³⁰ İhbar bankası (muhabir banka), akreditif bankasının açtığı akreditifi lehtarın (satıcının) ülkesindeki bir banka aracılığıyla lehtara bildiren bankadır. Muhabir banka, sadece akreditifin açıldığını ve koşullarını lehtara bildirmektedir. Muhabir bankanın akreditif belgelerini inceleme, kabul etme veya akreditif bedelini ödeme gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. UCP 600 m. 2'de ihbar bankası, "amir bankanın talebi üzerine akreditifi ihbar eden banka anlamına gelir" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEL, s. 23; REİSOĞLU, s. 48; ÇİRAY, s. 110.

³¹ Teyit bankası, akreditif bankası yanında teyit bankası sıfatıyla onun sorumluluğuna ek ve fakat ondan bağımsız bir yükümlülük altına girmesini ifade etmektedir. Bu halde teyit bankası ile satıcı arasında, akreditif bankası ile olan ilişkiden ayrı bir borç ilişkisi doğmuş olmakta; lehtar için ikinci bir güvence ortaya çıkmaktadır. UCP 600 m. 2'de teyit bankası, "amir bankanın kesin yükümlülüğüne ek olarak teyit bankasının uygun bir ibrazı karşılayacağına veya iştira edeceğine ilişkin kesin bir yükümlülüğü anlamına gelir." şeklinde tanımlanmıştır. Aynı hükmün devamında teyit

rulur³². Alıcının, akreditif açılmasına yönelik olarak banka ile sözleşme imzalaması, bankaya akreditif açma talimatı vermesi veya bankanın akreditif açmayı kabul etmesi, banka ile lehtar arasında herhangi bir ilişki kurulmasına yol açmaz³³. Bankanın akreditif açılmasına ilişkin bildirim tek taraflı varması gerekli bir irade açıklamasıdır³⁴. Bildirim ile bankanın lehtara karşı ödeme yükümlülüğü doğmakta olup, banka ile lehtar arasında ayrıca sözleşme yapılmasına gerek yoktur³⁵. Ancak bankanın tek taraflı bildirim ödeme yükümlülüğünün doğması için yeterli olmayıp, lehtarın da bunu kabul etmesi gerekir³⁶.

Akreditif bankası ile lehtar arasındaki ilişkiden bir kısım def'iler doğabilir ve bu durum akreditif bankasına ödeme yapmaktan kaçınma hakkı verir. Takas, belgelerin süresi içinde ibraz edilmemesi, yenileme bu niteliktedir³⁷.

Alıcı ile banka arasındaki sözleşme geçerli olsa bile, bankanın lehtara ödeme yapma yükümlülüğünün söz konusu olabilmesi için aralarında geçerli bir hukuki ilişkinin bulunması gerekir. Akreditif bankası ile lehtar arasındaki ilişkinin geçerli bir şekilde kurulmadığı hallerde, akreditif bankası, bu ilişkiden doğan itiraz ve def'ileri sürerek ibrazı karşılamaktan kaçınabilecektir³⁸. Çünkü akreditif bankası ile lehtar arasındaki ilişkinin geçerliliği genel hükümlere bağlıdır.

II. Temel İlişkiden Doğan Borcun Hiç veya Gereği Gibi İfa Edilmemesi (Özellikle ALİUD ve Ayıplı İfa)

Satıcının temel ilişkiden doğan borcunu hiç ifa etmemesi halinde akreditif ilişkisinin taraflarına başvurarak satış bedelini talep edebilmesi çok zordur. Çünkü akreditif ilişkisinde bankalar, ifanın gerçekleştiğini gösteren belgelerle hareket etmekte, ifanın gerçekleşmesine bağlı olarak sözleşmede kararlaştırılan belgelerin ibrazıyla ödeme yapmaktadır.

bankası ise “*amir bankanın talebi veya verdiği yetki üzerine akreditife teyidini ekleyen banka anlamına gelir.*” şeklinde tanımlanmıştır. UCP 600 m. 8/b’de, bir teyit bankasının akreditife teyidini eklediği andan itibaren ibrazı karşılamakla veya iştirâ etmekle dönülemez biçimde yükümlü olduğu düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere teyit bankası, akreditif bankası gibi bağımsız olarak ibrazı karşılama yükümlülüğü altına girmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **ÇIRAY**, s. 111; **REİSOĞLU**, s. 49-50; Yargıtay HGK, E. 2002/12-1078, K. 2002/1072, T. 18.12.2002, www.hukukturk.com (20.08.2015).

³² **TEKİNALP**, s. 612.

³³ **DOĞAN**, s. 107; **TEKİNALP**, s. 612.

³⁴ **TEKİNALP**, s. 613.

³⁵ **TEKİNALP**, s. 613; **DOĞAN**, s. 107.

³⁶ **DOĞAN**, s. 115.

³⁷ **TEKİNALP**, s. 620.

³⁸ **SCHÄRRER**, s. 126; **DOĞAN**, s. 385.

Akreditif ilişkilerinde en çok karşılaşılan sorunlardan biri satıcının kararlaştırılandan başka bir şey teslim etmesi (aliud ifa) veya gönderilen şeylerin ayıplı olmasıdır³⁹. Borçlunun borçlanılan edimden başka bir şey teslim etmesi, öğretide aliud ifa (yanlış edim) olarak adlandırılmaktadır⁴⁰. Aliud ifa, taraflarca kararlaştırılan edimin yerine başka çeşit ve nitelikte bir şeyin verilmesidir. Diğer bir ifadeyle aliud ifada, borçlanılmış olan şeyden başka bir şeyin teslimi söz konusudur. Ayıp ise satılanın satıcının bildirdiği nitelikleri taşınamaması veya satılanın nitelik veya niteliğini etkileyen niceliğine aykırı olan, kullanım amacı bakımından değerini ve alıcının ondan beklediği faydaları ortadan kaldıran veya önemli ölçüde azaltan maddi, hukukî ya da ekonomik eksikliklerin bulunmasıdır (TBK m. 219)⁴¹.

Uygulamada aliud ifa ile ayıplı ifa ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Aliud ifada borçlu sözleşmede kararlaştırılandan başka bir şey verdiğinden bu halde ifa hiç gerçekleşmemekte, borçlu ifa etmemenin sonuçlarından sorumlu olmaktadır. Oysa ayıplı ifade satıcı, sözleşmede kararlaştırılan şeyi teslim etmekte, ancak teslim edilen şey satıcı tarafından bildirilen veya satılanın objektif olarak taşınması gereken nitelikleri taşınamamaktadır.

Aliud ifada borcun hiç ifa edilmemiş olduğu kabul edildiğinden, borçlu TBK m.

³⁹ Borcun hiç ifa edilmediği hallerde satıcının akreditifte öngörülen belgeleri ibraz etmesi zor olduğundan hiç ifa edilmeme halinde akreditif bedelinin ödenmesiyle ilgili uyumsuzluk çıkmamaktadır. Akreditifte ibrazı kararlaştırılan belgeler ticari faturalar, taşıma belgeleri (konşimento, charter parti belgesi, çok şekilli taşıma belgesi, hava yolu taşıma belgesi, kara yolu, demir yolu ve içsu yolu taşıma belgesi), sigorta belgeleridir. Hatta taraflar anlaşarak bunlar dışında başka belgelerin de ibrazını kararlaştırabilir (örneğin varant, konsolosluk faturası, menşe şahadetnamesi, ağırlık ve kalite belgesi, teknik analiz raporu, gözetim sertifikası gibi). Özellikle taşıma belgeleri, borcun ifa edildiği veya satış konusu malların alıcıya teslim edilmek üzere yola çıktığını gösteren belgelerdir. Bundan dolayı bu belgeler olmaksızın satıcının bankaya başvurabilmesi çok zordur.

⁴⁰ **KELLER**, Max/**SCHÖBI**, Christian, Das Schweizerische Schuldrecht, Band I, Allgemeine Lehren des Vertragsrechts, Dritte, vollständige überarbeitete und ergänzte Auflage, Basel und Frankfurt am Main 1988, s. 260; **ACEMOĞLU**, Kevork, "Aliud" ve Federal Mahkemenin "Aliud" Konusundaki Tutumu Üzerine, **İÜMHAD**, C. 6, S. 9 (1972), s. 19; **ŞENOCAK**, Zarife, "Borçlar Kanunu'nun 96 vd. ve 194 vd. Maddeleri Açısından "Aliud"un (Başka Şeyin) Teslimi", **BATİDER**, Haziran 1989, C. XV, S. 1, s. 114; **YAVUZ**, Cevdet, Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu, İstanbul 1989, s. 47; **SEROZAN**, Rona, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, Üçüncü Cilt, Gözden geçirilip genişletilmiş 4 üncü bası, İstanbul 2006, s. 80; **TUNÇOMAG**, Kenan, Türk Borçlar Hukuku, II. Cilt, Özel Borç İlişkileri, Üzerinde Çalışılmış Üçüncü Bası, İstanbul 1977, s. 120; **EREN**, Fikret, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2013, s. 1048; **OĞUZMAN**, M. Kemal/**ÖZ**, M. Turgut, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler Cilt 1, Gözden Geçirilmiş 11. Bası, İstanbul 2013, s. 281, dn. 86.

⁴¹ **TANDOĞAN**, Halûk, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C. I/1, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş Beşinci Basım'dan Altıncı Tıpkı Basım, İstanbul 2008, s. 163; **TUNÇOMAG**, s. 120; **EDİS**, Seyfullah, Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, Ankara 1963, s. 8; **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 123 vd.; **YAVUZ**, s. 60 vd.; **GÜMÜŞ**, Mustafa Alper, Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, Cilt-I, İstanbul 2012, s. 123; **ZEVKLİLER/GÖKYAYLA**, s. 116.

112 vd. hükümlerince alacaklıya karşı sorumlu olmaktadır⁴². Ancak akreditif ilişkisinde borcun hiç ifa edilmemesiyle aliud ifası arasında fark bulunmaktadır. Şöyle ki, hiç ifa etmemede, satıcı ifayı gerçekleştirdiğine ilişkin belgelere sahip olmadığından bankaya başvurup akreditif bedelini alamayacaktır. Oysa aliud ifada, teslim edilen şey, kararlaştırılandan farklı olsa bile, şeklen ifa gerçekleştiğinden, satıcı (lehtar) ifanın gerçekleştiğine ilişkin belgeleri ibraz ederek akreditif bedelini talep edebilecek, bankalar da bu belgeleri şeklen inceleyip, belgelerin akreditif sözleşmesindeki koşulların taşınması halinde ödemeyi yapabilecektir. Ayıplı ifada da benzer durum söz konusudur. Satıcı, malları teslim edip, gerekli belgeleri ibraz ederek bedelin ödenmesini istemekte, bu aşamada yapılan gözden geçirmeye malların ayıplı olduğu anlaşılmaktadır. Bedelin satıcıya ödenmesi halinde alıcı, satıcıya başvuru hakkını kaybetmemekle birlikte akreditif sözleşmesi gereği bankanın ödemiş olduğu bedeli, komisyonuyla birlikte ödeme yükümlülüğü doğmaktadır. Özellikle alıcı ve satıcının farklı ülkelerde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, alıcının, borcun gereği gibi ifa edilmemesinden doğan haklarını kullanması zorlaşmaktadır. Bundan dolayı uygulamada, aliud veya ayıplı ifa hallerinde mahkemeye başvurularak ihtiyati tedbir kararı alınarak lehtara ödeme yapılması engellenmektedir. Böylece akreditife hâkim olan akreditifin temel ilişkiden bağımsız ve bankaların sadece belgeleri incelemekle yükümlü olması ilkesi, ihtiyati tedbir kararlarıyla kısmen bertaraf edilmektedir.

III. Bankaların İbraz Edilen Belgeleri İnceleme Yükümlülüğü

Akreditif ilişkisinde alıcı, akreditif açılmasına ilişkin talebinde ibraz edilecek belgeleri de bildirir. Banka aldığı talimatı satıcıya iletir ve satıcı istenen belgeleri hazırlayarak bankaya ibraz eder. Belgeler akreditif şartlarına uygunsa, banka ödemeyi yapar. Böylece alıcı belirli koşulları yerine getirmeden satıcıya ödeme yapılmamasından emin olduğu gibi satıcı da akreditif koşullarının yerine getirilmesi halinde alacağına kavuşma güvencesine sahip olur⁴³. Ancak satıcının alacağını elde edebilmesi mutlaka akreditif ilişkisinde öngörülen belgeleri teslim etmesine bağlıdır. Aksi halde ödeme talebi yerine getirilmez.

Akreditifte bankanın ödeme yükümlülüğü öngörülen belgelerin ibrazına bağlıdır. Ancak bankanın ödeme yapmadan önce ibraz edilen belgelerin akreditif şartlarına uygun olup olmadığını inceleme yükümlülüğü bulunmaktadır⁴⁴. Banka ibraz edilen belgelerin talimatta belirtilen belgeler olup olmadıklarını, talimatta belirtilen koşulları taşıyıp taşımadıklarını ve zamanında ibraz edilip edilmediklerini inceler⁴⁵. Satıcının bankaya başvurması tek başına ödeme yükümlülüğünü doğurmaz; ödeme

⁴² TUNÇOMAĞ, s. 121; EREN, 1048; OĞUZMAN/ÖZ, s. 281, dn. 86.

⁴³ ÖZEL, s. 13.

⁴⁴ SCHÄRRER, s. 89; YAVUZ/ACAR/ÖZEN, s. 1354.

⁴⁵ TEKİNALP, s. 584; SCHÄRRER, s. 89-90; REİSOĞLU, s. 51-52; DOĞAN, s. 275 vd.

yükümlülüğü ancak akreditife uygun belgelerin akreditifte öngörülen koşullarla ibrazıyla söz konusu olur.

Bankanın kendisine ibraz edilen belgeleri inceleme yükümlülüğü, belgelerin şekli anlamda akreditif şartlarına uygunluğunun denetlenmesi olarak ifade edilmektedir⁴⁶. Bankanın inceleme yükümlülüğü amir (alıcı) ile lehtar (satıcı) arasındaki temel ilişkiden bağımsızdır⁴⁷. Akreditifte banka, sadece amir ile lehtar arasındaki ödeme ilişkisine aracılık etmekte, taraflar arasındaki temel ilişkiyle ilgilenmemektedir. Bu durum UCP 600 m. 4'de “*Doğası itibariyle bir akreditif, dayandırılabilceği satış sözleşmesinden veya diğer bir sözleşmeden ayrı bir işlemdir. Akreditifte her ne şekilde olursa olsun bir sözleşmeye değinilmiş olsa bile bankalar böyle bir sözleşmeyle ilgilenmezler ve onunla bağlı değillerdir. Bu nedenle bir bankanın akreditif altındaki ibrazı karşılama, iştira etme veya diğer herhangi bir yükümlülüğünü yerine getirmesine ilişkin taahhüdü, amirin amir bankayla veya lehtarla olan ilişkilerinden kaynaklanan hak taleplerine veya savunmalarına tabi değildir.*” şeklinde ifade edilmiştir.

Bankalar ödeme yaparken ibraz edilen belgelerin akreditif şartlarına uygunluğunu değerlendirmeleri gerekir. Bankalar, belgelerin akreditif şartlarına uygun olup olmadıklarını, istenilen şekilde düzenlenip düzenlenmediklerini, istenilen kurumlardan alınıp alınmadıklarını incelerken akreditif talimatındaki şartlara sıkı sıkıya bağlı kalmakla yükümlüdürler. Bankaların akreditif metninde yer alan şartları yorumlama yetkileri bulunmamaktadır. Bankayı akreditif şartlarının lafzı ile bağlayan, ona yorum yapma hakkı vermeyen bu ilkeye “akreditif şartlarına sıkı sıkıya bağlılık” ilkesi denilmektedir⁴⁸.

Değerlendirme sonucunda ibraz edilen belgelerin akreditif şartlarına uygun olduğu belirlenirse, bankanın akreditif bedelini ödeme yükümlülüğü doğar; ancak ibraz edilen belgeler akreditif şartlarını taşıyorsa banka ödeme yapmaktan kaçınabilir, hatta kaçınmak zorundadır. İbrahim edilen belgeler akreditif koşullarını taşıyamamasına rağmen ödeme yapılırsa, banka amire rücu edemez. Ancak bankanın belgeleri inceleme yükümlülüğü şeklidir; banka belgeleri incelerken borcun hiç veya gereği gibi ifa edilip edilmediğiyle ilgilenmez. Diğer bir ifadeyle inceleme yükümlülüğü belgelerin dış görünüşüyle sınırlıdır. Bankaya ibraz edilen belgeler şekli olarak akreditif koşullarını taşıyorsa banka lehtara ödemeyi yapar. Bu durum UCP 600 m. 5'de, “*Bankalar belgelerin ilişkili olabileceği malları, hizmetleri veya yapılan işleri değil, belgeleri göz önünde bulundurarak (belgeler üzerinden) işler yaparlar.*” şeklinde düzenlenmiştir.

Bankaların belgeleri incelemesi 1974 tarihli 290 sayılı, 1984 tarihli 400 sayılı

⁴⁶ SCHÄRRER, s. 92; DOĞAN, s. 268; ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA/NOMER ERTAN, s. 341; TEKİNALP, s. 583-584.

⁴⁷ EISEMANN/SCHÜTZE, s. 175; DOĞAN, s. 268.

⁴⁸ TEKİNALP, s. 583-585; ÇIRAY, s. 192.

ve 1994 tarihli 500 sayılı revizyonlarda “makul bir özenle” yapması gerektiği düzenlenmişti⁴⁹. Ancak 01.07.2007 tarihinde yürürlüğe giren UCP 600 revizyonunda “makul özen” ifadesine yer verilmemiştir. Bunun sebebi, uluslararası standart bankacılık uygulaması ölçütünün yeterli olmasıdır⁵⁰. Son düzenlemede makul bir özen ifadesine yer verilmemiş olsa bile ülkemiz hukuku bakımından bankaların ibraz edilen belgeleri özenle inceleme yükümlülüğü devam etmektedir. Hiçbir düzenleme bulunmasa bile TMK m. 2 gereği, bankaların ibraz edilen belgeleri özenle incelemekle yükümlüdür. Çünkü bankaların faaliyeti, idarece verilen bir imtiyaza dayanmakta olup, bankalar hafif kusurlarından bile sorumludurlar.

Bankaların belgeleri inceleme yükümlülüğü UCP 600 m. 14/a’da düzenlenmiştir. Bu hükme göre, “Görevi çerçevesinde hareket eden bir görevli banka, varsa bir teyit bankası ve amir banka, belgelerin dış görünüşleri itibarıyla uygun bir ibrazı oluşturup oluşturmadığını belirlemek için sadece belgeleri esas alarak ibrazı incelemelidir.”. Hükümden de açıkça anlaşılacağı üzere bankaların inceleme yükümlülüğü, sadece belgelerdeki görünürdeki şekli eksiklik ve yanlışlıklarla, bir belgenin kendi içerisinden tutarlı olup olmadığını kontrol etmekle sınırlıdır⁵¹. Bankaların akreditif şartları uyarınca ibraz edilen belgelerin doğruluğunu, geçerliliğini, şeklini, üzerinde değişiklik yapıp yapılmadığını inceleme yükümlülüğü bulunmamaktadır⁵². Bu durum UCP 600 m. 34’de, “Bir banka belgelerin şekli, yeterliliği, doğruluğu, gerçek/sahte olup olmadığı veya herhangi bir belgenin hukuki etkisi/sonucu veya bir belgede şarta bağlanan veya o belgeye sonradan eklenen genel veya özel şartlar dolayısıyla hiçbir yükümlülük veya sorumluluk üstlenmediği gibi herhangi bir belgenin temsil ettiği malların, hizmetlerin veya yapılan diğer işlerin mevcut olup olmadığı veya tanımı, miktarı, ağırlığı, kalitesi, durumu, ambalajı, teslimatı ve değerine veya malları gönderenin, taşımacının, navlun komisyoncusunun, alıcının veya malları sigorta edenin veya diğer herhangi bir kişinin iyi niyetine veya eylemine veya ihmallerine, mali durumlarına, icraatına veya ticari itibarına ilişkin olarak hiçbir yükümlülük veya sorumluluk üstlenmez.” şeklinde ifade edilmiştir.

Bankalar, şekli incelemeyle sahte veya geçersiz olduğu anlaşılan belgeler uyarınca ödeme yaparsa sorumlu olur. Ancak sahte olduğu dış görünüşünden anlaşılamayan belge uyarınca yapılan ödemeden sorumlu olmazlar⁵³. Örneğin yurt dışından

⁴⁹ Bilgi için bkz. ÇIRAY, s. 191.

⁵⁰ TEKİNALP, s. 584.

⁵¹ ÇIRAY, s. 194.

⁵² Bkz. TEKİNALP, s. 608.

⁵³ Tekinalp, bankanın, görünen, açık olan, kendisine bildirilen geçersizliklerden sorumlu olduğunu belirtmektedir, TEKİNALP, s. 608. Bankaların bildirilen geçersizliklerden sorumlu olması kanaatimizce tek başına yeterli olmamalıdır. Alıcı, ibraz edilen belgelerden bazılarının geçersiz olduğunu bildirirse, bu tek başına bankanın ödeme yapmasına engel olacak mıdır? Bize göre, belgenin geçersizliğinin en azından resmi bir yolla (mahkeme) tespit edilmesi gerekir. Aksi halde

satın alınan bazı malların akreditif uyarınca aranan belgeler arasında teknik analiz raporlarının da bulunması kararlaştırılmaktadır. Lehtar, teknik analiz raporunu ibraz etmekle birlikte banka bu raporun gerçeği yansıtıp yansıtmadığını, usulüne uygun düzenlenip düzenlenmediğini araştırmakla yükümlü değildir. Teknik analiz raporunun sözleşmede öngörülen şekilde ibraz edilmesi ödemenin yapılması için yeterlidir; raporun gerçeği yansıtıp yansıtmaması bankanın ödeme yükümlülüğünü etkilemez. İbraz edilen belge, dış görünüş olarak akreditif koşullarına uygunsa belgelerin geçerli olduğu, yetkili makamlarca düzenlendiği ve belgelerdeki beyanların doğru olduğu varsayılarak ödeme yapılacaktır⁵⁴. Ancak ibraz edilen belgelerde usulsüzlük bulunduğu, imza veya kaşelerin sahte olduğunun açıkça belli olduğu hallerde banka ödeme yaparsa, bu durum özen yükümlülüğünün ihlali olarak değerlendirilecek ve banka amire rücu edemeyecektir. Örneğin ibraz edilecek belgeler arasında sayılan teknik analiz raporu hiçbir imza içermiyorsa, hiçbir kurumun onayını taşımıyorsa, bu belgenin şeklen var olması, bankaya ödeme yapma hakkı vermez. Bu durumda banka ibrazı karşılamamakla yükümlüdür; aksi halde amire rücu edemez.

IV. Bankanın Ödeme Yaparken Kural Olarak Temel İlişkiden Doğan İtiraz ve Def'ileri Dikkate Almaması

Akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesi gereği satıcının aliud veya ayıplı ifası kural olarak bankanın ödeme yükümlülüğünü etkilemez. Lehtarın öngörülen belgeleri şeklen ibraz etmesi, bankanın ödeme yükümlülüğünün doğması için yeterlidir. Alıcı, aliud veya ayıplı ifa sebebiyle bankaya başvurarak ödemeye engel olamaz⁵⁵. Akreditif sözleşmesinde temel ilişkiye değinilmiş olup olmaması akreditif sözleşmesini etkilememekte, akreditif sözleşmesinin tarafı olan bankalar sadece akreditif sözleşmesiyle bağlı olarak hareket etmektedir⁵⁶. Banka akreditif sözleşmesinden doğan borcunu ifa ederken temel ilişkiyi değil, akreditifin koşullarını esas almakla yükümlüdür⁵⁷. Bu durum UCP 600'ün "Sözleşmeler Karşısında Akreditifler" başlığı altındaki 4/a maddesinde "Doğası itibariyle bir akreditif, dayandırılabilen satışı sözleşmesinden veya diğer bir sözleşmeden ayrı bir işlemdir. Akreditifte her ne şekilde olursa olsun bir sözleşmeye değinilmiş olsa bile bankalar böyle bir sözleşmeyle ilgilenmezler ve onunla bağlı değildirler. Bu nedenle bir bankanın akreditif altındaki ibrazı karşılama, iştirah etme veya diğer herhangi bir yükümlülüğünü yerine getirmesine ilişkin taahhüdü, amirin amir bankayla veya lehtarla olan ilişkilerinden kaynaklanan hak taleplerine veya

belgelerin geçersizliğine ilişkin her bildirim halinde banka ödeme yaptıktan kaçınacak, bu durumda akreditif ilişkisinin uygulanması güçleşecektir.

⁵⁴ ÇİRAY, s. 195.

⁵⁵ KAYA, s. 154.

⁵⁶ ÖZEL, s. 16; EKİCİ, s. 165.

⁵⁷ KAYA, s. 154; DOĞAN, s. 40; ÖZEL, s. 16.

savunmalarına tabi değildir.” şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre, temel ilişkinin bankanın akreditif bedelini ödeme yükümlülüğünün hukukî temelini oluşturmaması, temel ilişkiden doğan borcun ayıplı ifası, başka bir mal teslimi (aliud), malın hiç teslim edilmemiş olması, temel ilişkiye ilişkin irade bozukluğuna veya aşırı yararlanmaya dayanarak sözleşmenin iptal edilmiş olması kural olarak ibrazı karşılamaktan kaçınmak için haklı sebep oluşturmaz⁵⁸.

Bankaların akreditif bedelini ödeme konusunda itibar edecekleri kıstas, münhasıran akreditif işlemine konu belgelerdir. Belgeler akreditif şartlarına uygun olarak ibraz edilmiş ise banka ibrazı karşılamakla yükümlüdür⁵⁹. Banka ödeme yükümlülüğünü ancak *“temel ilişkiden bağımsız gerekçelerle”* yani bizzat kendisine ait def’i ve itirazlar ile ifa etmeyebilir⁶⁰. Belgeler dışındaki hiçbir husus, alıcı ile satıcı arasındaki sözleşme şartları, taraflar arasındaki uyumsuzluklar, malın akreditif şartlarına uygun olmaması, ayıplı olması, malın cinsi, miktarı, kalitesi ve hatta mevcut olup olmadığı gibi sebepler bankaların ödeme yapmasına engel olmaz⁶¹.

Lehtar borcunu gereği gibi ifa etmiş olsa bile akreditif şartlarına uygun belgeler ibraz edilmezse yine bankanın ödeme yükümlülüğü yoktur⁶². Görüldüğü üzere borcun gereği gibi ifa edilip edilmemesi bankaya bağlamamakta, banka ibraz edilen belgelere göre ödeme yapmakta veya yapmamaktadır. Amir, kural olarak, borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmediği gerekçesiyle bankaya başvurarak ya da dava açarak ödemeyi engelleyemez veya ihtiyati tedbir kararı alamaz⁶³.

V. Temel İlişkiden Doğan Savunmaların İleri Sürülebileceği Haller

A. Genel Olarak

Akreditif, avantajlarına rağmen alıcı bakımından bünyesinde önemli bir risk de barındırmaktadır. Bu risk ise *“gönderilen malların akreditif belgeleri ile uyumlu olması”* ihtimalidir. Akreditifte banka, ibraz edilen belgelerin ilgili olduğu *“malları”* değil, *“belgeleri”* göz önünde bulundurarak işlem yapar. Bankanın lehtara akreditif bedelini ödemesi için tek şart, satıcı tarafından ibraz edilen belgelerin banka tarafından akreditif koşullarına uygun bulunmuş olmasıdır. Bundan dolayı sözleşmeye konu malların belgelerde belirtilen özelliklerde olmaması (aliud veya ayıplı ifa) riskini akreditif amiri olan alıcı taşımaktadır⁶⁴.

⁵⁸ KAYA, s. 154.

⁵⁹ DOĞAN, s. 269.

⁶⁰ TEKİNALP, s. 624; ÇİRAY, s. 224; KAYA, s. 146.

⁶¹ TEKİNALP, s. 621; REİSOĞLU, s. 54; KOSTAKOĞLU, s. 1112; ÇİRAY, s. 224; EKİCİ, s. 165.

⁶² DOĞAN, s. 269.

⁶³ ÇİRAY, s. 224.

⁶⁴ ÇİRAY, s. 103.

UCP 600 m. 4/a'da, her ne kadar akreditifin temel ilişkiden ayrı bir işlem olduğu, bankanın temel ilişkiyle bağlı olmadığı, ibrazı karşılama yükümlülüğünün amirin amir bankayla veya lehtarla olan ilişkilerinden kaynaklanan hak taleplerine veya savunmalarını bağlı olmadığı düzenlene de bazı hallerde bankanın doğrudan ibrazı karşılamaktan kaçınabileceği ya da alıcının ihtiyati tedbir yoluyla ödemenin durdurulması kararı alabileceği gerek öğreti gerekse yargı kararlarında kabul edilmektedir.⁶⁵ Bu haller öğretilerde akreditif ilişkisinde dürüstlük kuralına aykırılık (hakkın kötüye kullanılması)⁶⁶ veya akreditifte hile kuralı⁶⁷ olarak adlandırılmaktadır. Lehtarın dürüstlük kuralına aykırı hareket ettiği ve akreditif bankası tarafından bu durumun tespiti halinde banka akreditif bedelini ödemekten kaçınabilir. Dürüstlük kuralına aykırılığın tespit edildiği hallerde bankanın ibrazı karşılamaktan kaçınması için bu yönde alınmış bir mahkeme kararının (ihtiyati tedbir) bulunması zorunlu olmamakla birlikte, uygulamada çoğu durumda ihtiyati tedbir yoluna başvurularak bankanın ödeme yapması engellenmektedir.

Akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesini katı bir şekilde uygulamak bazı hallerde adaletsiz sonuçların doğmasına sebep olabilir. Özellikle akreditif bedelinin ödenmesinden sonra amiri satıcıya başvurusu, hem masraflı, hem de taraflar farklı ülkelerde olduğundan zordur. Dürüstlük kuralına aykırılık ilkesi

⁶⁵ **TEKİNALP**, s. 626; **KAYA**, s. 161; **DOĞAN**, s. 312; **EKİCİ**, s. 166. Akreditif ilişkisinde hile kurulumunu uygulanması bakımından The Catalyst-The Sztejn davası önem arz etmektedir. Sztejn, Hintli Transea Traders Ltd. şirketinden fırça yapımında kullanılan kalın, sert hayvan kullarının satımına ilişkin bir sözleşme yapmış ve taraflar ödemenin akreditif yolu ile yapılması konusunda anlaşmıştır. Bunun üzerine Sztejn, Schroder'e akreditif açılması emrini vermiş, geminin bordasındaki 50 kasa malın ödenmesi amacıyla Transea lehine açılan akreditifle birlikte gerekli belgeleri düzenlemiş ve ihbar bankası olarak belirlenen Chartered Bankasına akreditif ve gerekli belgeler ibrazında ödenmek üzere gönderilmiştir. Satıcı, Sztejn'e sözleşmede kararlaştırılan mallar dışında maddi değeri olmayan 50 kasa çöp gönderildiğini öğrenmiş, bunun üzerine Sztejn, poliçenin geçersiz olduğu ve ödemenin durdurulması amacıyla dava açarak ihtiyati tedbir talep etmiştir. Mahkeme bu durumu, malın kalitesizliğinden doğan ve alıcı ile satıcının aralarında halletmesi gereken bir uyuşmazlıktan farklı olduğunu, satıcının hileli bir hareketi bulunması sebebiyle poliçe ve belgeler ibraz edilmeden önce, satıcının hilesi bankaya bildirildiği takdirde, akreditifin temel ilişkiden bağımsız olduğu ilkesinin dürüst olmayan satıcıları korumak için kullanılamayacağına karar vermiştir. Karara ilişkin açıklamalar için bkz. **BUCKLEY**, Ross P./**GAO**, Xiang, "Development of the Fraud Rule in Letter of Credit Law: The Journey So Far and the Road Ahead", *Journal of International Law*, Volume 23, Iss 4, s. 676-677; <http://scholarship.law.upenn.edu/jil/vol23/iss4/2> (06.08.2015); **DEMİR**, Gönenç, Vesikalı Kredilerde (Akreditifte) Hile Kuralı, DEÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007, s. 99; *Reisoğlu*, akreditifin mallarla ilgili olmadığını, akreditif belgelerinin dış görünüşleri itibarıyla akreditife uygun olması halinde bankanın ödeme yükümlülüğü altında olduğunu, bu konuda ihtiyati tedbir kararı alınarak ödemenin engellenmesinin yerine olmadığını kabul etmektedir. Bkz. **REİSOĞLU**, s. 54-55.

⁶⁶ **EISEMANN/SCHÜTZE**, s. 198; **TEKİNALP**, s. 626; **BORGGREFE**, s. 36 vd.; **DOĞAN**, s. 312; **KAYA**, s. 161; **EKİNCİ**, s. 166-167; **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 1355; **BOZKURT**, s. 110-111.

⁶⁷ **SIFRI**, Jacop E., *Standby Letters of Credit*, New York 2008, s. 195 vd.; **BUCKLEY/GAO**, s. 663 vd.; Hile kuralının tarihi gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **BUCKLEY/GAO**, s. 668 vd.

(akreditifte hile kuralı)⁶⁸ taraflar arasındaki menfaat dengesini gözetmek ve adaletsiz sonuçların doğmasını engellemek için akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olmasına getirilmiş bir istisna niteliğindedir⁶⁹. Bu ilke, ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırılık içermesi halinde, belgelerine dayanağı arkasındaki gerçeği görme ve akreditifin ödenmesini durdurma imkânı vermektedir⁷⁰.

Lehtarın ödeme talebinin TMK m. 2 anlamında hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olup olmadığı *lex fori*'ye (hâkim ülke hukukuna) tabidir⁷¹. İbrazı karşılamakla yükümlü olan banka, lehtarın ödeme talebinin hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olduğunu ispatlayabildiği hallerde ödeme talebini geri çevirebilir⁷². Banka yargı merci olmadığından, kendisine ibraz edilen belgelerden hareketle ödeme talebinin haksızlığını ve dürüstlük kuralına aykırılığını açıkça ve tereddüde yer vermeyecek tarzda kanıtlayabilmelidir⁷³. Öğretide bunun için likit kanıt deyimi kullanılmaktadır⁷⁴. Likit kanıt ile kastedilen, bankanın, kendi yorumunu, kanaatini, değerlendirmesini eklemeyen, lehtarın ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırılığını açıkça ortaya koyan kanıttır⁷⁵. Likit kanıtı dayanarak ödemenin engellenebilmesi için temel ilişkiden doğan eksikliğin önemli, belli bir ağırlıkta olması gerektiği kabul edilmektedir⁷⁶. Öğretide bankanın doğrudan ödemedeki kaçınılması için likit kanıt kapsamında değerlendirilmesi gereken delillerin belgelerle ispat edilebilir nitelikte olması gerektiği belirtilmektedir⁷⁷.

⁶⁸ Öğretide bu ilkenin, yasa boşluğunu doldurmak, hileli davranışları engellemek için kamu politikası oluşturmak ve akreditifin ticari yararlılığını sürdürmek gibi fonksiyonlarının olduğu ifade edilmektedir. Bkz. **BUCKLEY/GAO**, s. 664 vd.

⁶⁹ Akreditif ilişkisinde hile kuralının kabul edilme gerekçesi için bkz. **GAO**, s. prag. 11.

⁷⁰ **BUCKLEY/GAO**, s. 664.

⁷¹ **TEKİNALP**, s. 626.

⁷² Öğretide, yerinde olarak, akreditif ilişkisinde hakkın kötüye kullanılması halinin doğrudan doğruya ileri sürülebilecek itiraz niteliğinde olduğu, hâkim tarafından re'sen dikkate alınacağı kabul edilmektedir. Bkz. **KAYA**, s. 161.

⁷³ **KAYA**, s. 166-167; **BORGGREFE**, s. 41; **TEKİNALP**, s. 626; **KOSTAKOĞLU**, s. 1111-1112; *Kaya*, nelerin likit kanıt olup olmadığı bankanın takdirinde olduğu, bankanın ibraz edilen delillerin reddi veya kabulüyle birlikte ek delil istemede de tamamen serbest olduğunu belirtmektedir. Yazar, bankanın delilleri değerlendirmede işlemin tabi olduğu ülke hukukunda ispat vasıtalarına verilen anlam ile uluslararası ticari örf ve adet kurallarının da göz önünde bulundurulması gerektiğini, bankanın delilleri kabul etmeme veya ek delil talebinde bulunma konusunda haksız olması, takdir hakkının yerinde kullanılmaması halinde lehtara veya akreditif amirine karşı sorumluluğuna yol açacağını ifade etmektedir, **KAYA**, s. 171.

⁷⁴ **EISEMANN/SCHÜTZE**, s. 199; **BORGGREFE**, s. 40; **KAYA**, s. 169.

⁷⁵ **TEKİNALP**, s. 626; **EKİCİ**, s. 169; Likit kanıt kavramıyla ilgili diğer öğretide yapılan diğer tanımlar için bkz. **KAYA**, s. 169-170.

⁷⁶ **KAYA**, s. 175.

⁷⁷ *Kaya*, likit kanıt özelliğinin sadece belgelerle sınırlandırılması görüşündedir. Yazar, likit kanıt kavramında ibraz edilen delillerin değerlendirilmesinde ölçünün, ibraz edilen delillerin hakkın kötüye kullanılması halini açıkça ve inandırıcı biçimde yansıtır olması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. **KAYA**, s. 174; Aynı yönde bkz. **EKİCİ**, s. 170.

Bankanın ibraz edilen kanıtı likit kabul etmemesi, başka kanıtlar veya ihtiyati tedbir kararı istemesi mümkündür. Ancak bu talebin haksız ve gereksiz olduğunun ispatlanması halinde banka akreditifi açtırana karşı sorumlu olur⁷⁸. Öğretide, resmi dairelerin yazılarının, polis veya gümrük evrakının, malların eksik ve ayıplı olduğunu gösteren bilirkişi veya diğer uzman raporlarının, satıcının veya istihdam ettiği kişilerden bazılarının tutuklanmış olmasının banka tarafından göz önüne alınacak önemli olgular olduğu kabul edilmektedir⁷⁹. Yine öğretide, ibraz edilen belgenin sahte, tahrif edilmiş olduğunun ispatlanması halinde bankanın ödemededen kaçınabileceğini belirtmektedir⁸⁰. Mahkemelerce verilmiş tespit ve ihtiyati tedbir kararları, hakem kararları, uzman bilirkişilerce düzenlenmiş raporlar likit kanıt kapsamında değerlendirilmektedir⁸¹.

Ayrıca öğretide, akreditif belgelerinin veya herhangi birinin sahteliği hakkında ciddi bilgileri olan bankanın, belgelerin sahteliğinin kanıtlanmasına kadar akreditif bedelini lehtara ödememesi ve bedeli mahkemeden alacağı karar ile belirlenecek tevdi yerine yatırmasının riske girmemesi yönünden hukuka uygun bir davranış olacağı belirtilmektedir⁸².

Akreditif lehtarının ödeme talebinin hakkın kötüye kullanılması oluşturduğu hallerde akreditif amirinin ödemenin durdurulması konusunda ihtiyati tedbir kararı alabileceği öğretide kabul edilmektedir⁸³. İhtiyati tedbir kararı lehtara veya ibrazı karşılayacak bankaya karşı icra edilir⁸⁴. Dürüstlük kuralına aykırılık, akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesinin istisnası niteliğindedir. Ancak akreditif ilişkisinde hangi fiillerin dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edeceğinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Dürüstlük kuralına aykırı davranışın sınırlarının iyi belirlenmesi akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsızlığı ilkesi açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı akreditif ilişkisinde dürüstlük kuralına aykırılık halinde ödemenin yapılmaması veya engellenmesi, mutlaka istisnai bir yol olarak görülmelidir⁸⁵. Aynı zamanda dürüstlük kuralına aykırı işlemlerin belirlenerek kontrol altına alınması, akreditifin ticari güvenilirliğinin korunması açısından da önem arz etmektedir⁸⁶.

⁷⁸ **TEKİNALP**, s. 626.

⁷⁹ **EKİCİ**, s. 170; **TEKİNALP**, s. 626.

⁸⁰ **KOSTAKOĞLU**, s. 1111; **GÜNAY**, s. 69.

⁸¹ **BORGGREFE**, s. 42; **KAYA**, s. 171-172; **EKİCİ**, s. 170.

⁸² **GÜNAY**, s. 69; **KOSTAKOĞLU**, s. 1112.

⁸³ **TEKİNALP**, s. 621-622; BGE 100 II 145, www.bger.ch (20.08.2015); **BİLGİN**, Mahmut, Banka Hukukunda Sözleşmeler, Uyuşmazlıklar, Hukuki Sorumluluk, Ankara 2011, s. 523.

⁸⁴ **TEKİNALP**, s. 627.

⁸⁵ **KAYA**, s. 162.

⁸⁶ Akreditif uygulamasında hileli işlemler akreditif işleminin güvenilirliği yanında kamusal düzene zarar vermekte, satıcı ve alıcıların hileli işlemler sonucu uğradıkları zararlar, ticari geleceklerinin devamını olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca oluşan bu zararlar ülke ekonomisini de etkilemek-

Akreditif ilişkisinde amirin malların sözleşmeye uygun olmadığı iddiası ile akreditif bedelinin lehtara ödenmesini engellemek için akreditif alacağı üzerine ihtiyati tedbir konulmasının talep edebilmesi için henüz ibrazın karşılanmaması, akreditif bedelinin ödenmemiş olması gerekir⁸⁷. Bundan dolayı ihtiyati tedbir yoluna ertelenmiş ödemeli akreditiflerde başvurulmaktadır. Ödemenin yapılmasından sonra böyle bir karar alınmasının pratik bir yararı bulunmamak, banka ibrazı karşıladığı için amire karşı rücu hakkını kazanmaktadır⁸⁸.

Ertelemiş ödemeli akreditifte⁸⁹, önce mal alıcıya (amire) teslim edilmekte, alıcı, malı gözden geçirme imkânına sahip olmakta, ödeme ise sonra yapılmaktadır. Bu süre zarfında alıcı malları gözden geçirerek sözleşmeye uygun olup olmadığını anlayabilmekte, malların sözleşmeye uygun olmaması halinde ise, derhal mahkemeye başvurarak, ihtiyati tedbir yoluyla ödemenin durdurulmasını talep etmektedir⁹⁰. Bu

tedir. Görüldüğü gibi satıcının hilesi taraflar arasındaki sözleşmeden ziyade alıcının gelecekteki varlığı ile ülke ekonomisini etkileyebilmektedir. Akreditif, her iki tarafın alacağını güvence altına almak için başvuru olan bir ilişki olmasına rağmen, hileli işlemler akreditifin güvenilirliğini azaltmaktadır. Bkz. **DEMİR**, s. 93-94.

⁸⁷ **EKİCİ**, s. 187.

⁸⁸ İngiliz Yüksek Mahkemesi'nin önüne gelen bir uyuşmazlıkta (Banco Santander Sa Bankası ile Banque Paribas Bankası), satıcının ertelemeli ödemeli akreditiften doğan hak ve alacaklarını teyit bankasına devrederek vadesinden önce alacağını (iskonto) elde eder. Ancak iskonto işleminden kısa bir süre sonra lehtarın dürüstlük kuralına aykırı hareket ettiği ortaya çıkar. Ödemeyi yapan teyit bankası, akreditifte belirlenen tarihin gelmesi üzerine amir bankaya başvurur. Ancak amir banka dürüstlük kuralına aykırılık sebebiyle ödemeyi reddeder. Bunun üzerine teyit bankası ticaret mahkemesinde dava açar. Mahkeme, amir bankanın ertelemiş ödemeli akreditiflerde ertelemiş ödeme tarihinde ödeme yapmayı kapsadığını, yapılmış olan iştirah işleminden sonra ancak ertelemiş ödeme vadesinden önce dürüstlük kuralına aykırılığın ortaya çıkması halinde iştirah eden teyit bankasının akreditif bedelini amir bankadan talep edemeyeceği, yapılmış olan ödemenin dürüstlük kuralına aykırılıktan kaynaklanan riskinin teyit bankasına ait olacağına karar vermiştir. İngiliz Yüksek Mahkemesi de ticaret mahkemesinin kararını yerinde bularak onaylamıştır. Kararın açıklaması için bkz. **EKİCİ**, s. 171 vd. Ülkemiz hukuku bakımından irdelersek kararın yerinde olduğunu söyleyebiliriz. Lehtar akreditiften doğan alacağını teyit bankasına devretmiştir (TBK m. 183 vd.). TBK m. 188'e göre, borçlu, devri öğrendiği sırada devredene karşı sahip olduğu savunmaları, devralana karşı da ileri sürebilir. Buna göre, lehtar akreditifte belirlenen vadede teyit bankasına başvursaydı, ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırı olması sebebiyle talebi geri çevrilecekti. Lehtarın alacağı başkasına devretmesinden dolayı amir bankanın durumunun ağırlaşmaması gerekir. Aynı yönde bkz. **EKİCİ**, s. 173-174.

⁸⁹ Ertelemiş ödemeli akreditifte belgeler akreditifte öngörülen koşullarda lehtar tarafından bankaya ibraz edilmekte, ödeme ise belgelerin uygun bulunmasıyla değil, akreditifte öngörülen sonraki bir tarihte yapılmaktadır. Ertelemiş akreditifin görüldüğünde ödemeli akreditiften farkı; görüldüğünde ödemeli akreditifte banka, belgelerin ibrazından itibaren beş iş günü içinde ödeme yapmakla yükümlü iken, ertelemeli ödemeli akreditifte ödeme akreditifte belirlenen zamanda yapılmaktadır. Bkz. **KAYA**, s. 17-18; **KOSTAKOĞLU**, s. 1096; **ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA/NOMER ERTAN**, s. 346-347; **REİSOĞLU**, s. 46; **ÇIRAY**, s. 73-74; **DOĞAN**, s. 56-57.

⁹⁰ **DOĞAN**, s. 56-57.

yönüyle ertelenmiş ödemeli akreditif lehtar açısından ödemenin güvence altına alınmış olmasını tehlikeye sokabilmektedir.

İhtiyati tedbire ilişkin dava doğrudan lehtara karşı açılarak akreditif belgelerinin bankaya ibrazı veya ödeme talebinin yasaklanması istenebileceği gibi, tedbir talebinin bankaya yöneltilmesi, belgelerin banka tarafından kabul edilmesinin veya banka tarafından ödeme yapılmasının yasaklanması şeklinde de olabilir⁹¹. Uygulamada amirin (alıcının) her iki tarafa da aynı anda dava açarak ihtiyati tedbir yoluyla ödemenin durdurulmasına yönelik talepte bulunulduğu görülmektedir.

B. Ödeme Talebinin Hakkın Kötüye Kullanılması Sayılan Haller

Ödeme talebinin hakkın kötüye kullanılması sayılan hallerde banka doğrudan ödeme yapmaktan kaçınabileceği gibi, amir (alıcı) ihtiyati tedbir yoluna başvurarak ödemenin durdurulmasını da isteyebilir. Lehtarın ödeme talebinin hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı *lex fori*'ye tabidir. Ülkemizde açılan bir uyuşmazlıkta hâkim hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığını ülke hukukuna göre takdir edecektir. Öğretide, hakkın kötüye kullanılmasının unsurlarını belirlemenin akreditif hukuku açısından hem güç hem de sınırlama tehlikesi doğuracağı için gereksiz olduğu ileri sürülmüştür⁹². Öğreti ve yargı kararlarında hakkın kötüye kullanılmasına, satıcının süprüntü mallarla borcunu ifa etmesi, teslim edilen malların kalitesinin çok düşüp olduğunun belirlenmesi, malların ayıplı olduğunun tespiti, kararlaştırılandan başka bir mal teslim edilmesi, temel ilişkinin kanuna ve ahlâka aykırı veya suç oluşturan bir nitelik taşıması, temel ilişkinin kesin hükümsüz olması veya iptal edilmesi ya da dönmek suretiyle ortadan kalkmış olması ile UCP 600 m. 15 anlamında uygun olmayan ibraz halleri örnek verilmektedir. Daha iyi anlaşılabilmesi için bu hususları ayrı başlıklar halinde inceleyeceğiz.

1. Satıcının Süprüntü Mallarla Borcunu İfa Etmesi

Satıcının sözleşmede kararlaştırılan mal yerine çürük, süprüntü mal gönderdiği hallerde bankanın ibrazı karşılamaktan kaçınabileceği kabul edilmektedir⁹³. Süprüntü mal, bir değer ifade etmeyen çer çöp niteliğindeki malları ifade etmektedir⁹⁴. Satıcının teslimle yükümlü olduğu mallardan başka malları yüklemiş olması, kahve yerine kırpıntı kâğıt veya taş toprak, zeytinyağı yerine su teslim etmesi bu hallere örnek

⁹¹ ÇIRAY, s. 242.

⁹² TEKİNALP, s. 624.

⁹³ SCHÄRRER, s. 133; TEKİNALP, s. 624.

⁹⁴ Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde süprüntü, temizlik yapıldığında toplanan toz ve çöp şeklinde tanımlanmıştır. www.tdk.gov.tr (08.08.2015).

gösterilmektedir⁹⁵. Uygulamada zaman zaman borçlunun kararlaştırılan edim yerine hiçbir değer ifade etmeyen şeyleri gönderdiği görülmektedir. İşte satıcının hiçbir değer ifade etmeyen süprüntü malları teslim etmesi ve akreditif bedelinin ödenmesini talep etmesi dürüstlük kuralına aykırılık oluşturur.

2. Teslim Edilen Malların Kalitesinin Çok Düşük Olduğunun Belirlenmesi

Satıcının çok düşük kalitede mal teslim etmesi halinde de lehtarın ödeme talebi dürüstlük kuralına aykırılık oluşturacaktır⁹⁶. Sözleşmede kararlaştırılan ancak nitelik, vasıf olarak çok düşük kalitede malların teslim edilmesi bu kapsama girmektedir. Uygulamada satıcı çok kalitesiz mal teslim ettiği hallerde savunma olarak, satış bedelinin düşük belirlendiğini veya teslim edilecek malın vasfının kararlaştırılmadığını ileri sürebilmektedir. Satış bedelinin düşük belirlenmesi satıcıya çok kalitesiz mal teslim etme hakkı vermez. Borcun konusu ferden belirlenmemişse, diğer bir ifadeyle çeşit borcu söz konusuysa, edimin seçimi borçluya ait olmakla birlikte, borçlunun seçeceği edim ortalama nitelikten daha düşük olamaz (TBK m. 86)⁹⁷. Aksi halde alacaklı ifayı kabule zorunlu olmadığı gibi malın kalitesinin ortalamanın çok altında olması halinde satıcının akreditif bedelinin ödenmesini talep etmesi dürüstlük kuralına aykırılık oluşturabilecektir.

3. Malların Ayıplı Olduğunun Belirlenmesi

Ayıplı ifa, akreditif ilişkisinde en çok karşılaşılan uyumsuzlıklardan biridir. Gönderilen mallar ayıplıysa, buna rağmen lehtarın ödeme talebinde bulunması dürüstlük kuralına aykırılık oluşturur. Ayıp, satılanın satıcının bildirdiği nitelikleri taşımaması veya satılanın nitelik veya niteliğini etkileyen niceliğine aykırı olan, kullanım amacı bakımından değerini ve alıcının ondan beklediği faydaları ortadan kaldıran veya önemli ölçüde azaltan maddi, hukuki ya da ekonomik eksikliklerin bulunmasıdır (TBK m. 219). Örneğin, satıcının gönderdiği antifrizlerin donma noktasının -40 yerine -20 olması, gönderilen tohumların uygun ortamda saklanmamasından dolayı filizlenmiş olması ayıplı ifa oluşturur.

Ancak öğretilerde bazı yazarlar, satıcının gönderdiği malların ayıplı olmasının ibrazı karşılamaktan kaçınma anlamında bir def'i olmayacağını kabul etmektedir⁹⁸. Bu görüşe göre, böyle bir def'inin akreditifin temel ilişkiden bağımsızlığı ilkesi ile bağdaşmayacağını, tarafların malları değil, sadece belgeleri dikkate alacağı, mala ilişkin tartışmaların hangi nitelikte olursa olsun akreditif işleminin dışında bırakılması ge-

⁹⁵ TEKİNALP, s. 626, BGE 100 II 145, www.bger.ch (20.08.2015); EKİCİ, s. 167.

⁹⁶ EISEMANN/SCHÜTZE, s. 200; BGE 100 II 145, www.bger.ch (20.08.2015).

⁹⁷ OĞUZMAN/ÖZ, s. 290; EREN, s. 960.

⁹⁸ KAYA, s. 179.

rektiği, mallara ilişkin ihtilafların akreditifin dışında bırakılmalıdır⁹⁹. Biz yazarın bu görüşüne katılmamaktayız. Temel ilişkinin geçersiz olmasıyla temel ilişkiden doğan borcun ayıplı ifa edilmesinin sonuçları, akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesiyle aynı niteliktedir. Temel ilişkinin kesin hükümsüz olması sonucu lehtarın ödeme talebinde bulunması ne kadar dürüstlük kuralına aykırıysa, borcunu kötü ifa eden lehtarın ödeme talebinde bulunması o derece dürüstlük kuralına aykırılık oluşturur. Lehtarın borcunu kötü ifa ettiğinin likit kanıtlarla (mahkeme kararı, bilirkişi raporu gibi) tespiti halinde banka ibrazı karşılamaktan kaçınmalıdır. Ancak ayıplı ifa halinde lehtarın ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırı olabilmesi için ayıbın belli bir ağırlıkta (önemli) olması gerekir.

4. Kararlaştırılandan Başka Bir Mal Gönderilmesi

Kararlaştırılandan başka bir mal gönderildiği hallerde de lehtarın ödeme talebi hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir. Örneğin satış sözleşmesine konu “*demir oksit*” maddesi yerine şeklen aynı nitelikte görünen, ancak değeri çok daha düşük olan “*kalsit minerali*” teslim edilmesi halinde lehtarın akreditif bedelinin ödenmesi talebi dürüstlük kuralına aykırı niteliktedir.

Ancak bankanın başka bir mal gönderildiğini sadece belgeleri inceleyerek anlaması güçtür. Şöyle ki, akreditif kapsamında istenen belgelerde sözleşmeye konu malın teknik analiz bilgileri aranmış olsa bile bu belgeler gerçeği yansıtmayabilir. Bu halde bankanın teslim edilen ürünlerin sözleşmede kararlaştırılan nitelikleri taşımadığını belirlemesi zor olup, bu durumun mutlaka ödeme yapılmadan önce bilirkişi aracılığıyla tespit edilmesi gerekir. Hatta bankalar, alıcı (amir) tarafından yapılan tespitleri yeterli görmemekte, ödemenin durdurulması amacıyla alınmış ihtiyati tedbir kararının varlığını aramaktadır.

Aliud ifade satıcı, sözleşmede kararlaştırılandan başka bir mal teslim ettiğinden, ifa hiç gerçekleşmemektedir. Örneğin öğretilde, gönderilen malların sözleşmede öngörülenden farklı olmasına halinde, 2000 cc motor hacmine sahip araç yerine, 1200 cc motor hacmine sahip araç gönderilmesinin ödeme talebinin hakkın kötüye kullanılması sayılamayacağı kabul edilmektedir¹⁰⁰. Kanaatimizce verilen örnekte aliud ifa söz konusudur. Burada kararlaştırılandan başka bir şey teslim edilmektedir. Bu halde lehtarın ödeme talebi hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olup, ihtiyati tedbir kararı alınarak ibrazın karşılanması engellenebilir.

⁹⁹ KAYA, s. 179.

¹⁰⁰ DOĞAN, s. 314.

5. Temel İlişkinin Kanuna ve Ahlâka Aykırı veya Konusu Suç Oluşturan Bir Nitelik Taşınması

Temel ilişkinin kanuna ve ahlâka aykırı veya konusu suç oluşturan bir nitelik taşınmasında hem alıcının hem de satıcının bilgisinin bulunması ve söz konusu sebeplerle sözleşmenin geçersiz olması hallerinde lehtarın ödeme talebi hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir¹⁰¹. Sözleşmenin konusunun kanuna, ahlâka aykırı olmaması bütün hukuki işlemlerin geçerliliği için aranan şartlardandır. Temel ilişki kanuna veya ahlâka aykırıysa ya da konusu suç oluşturuyorsa, kesin hükümsüzdür (TBK m. 27/I). Kesin hükümsüz bir sözleşme uyarınca akreditif açılmış olsa bile satıcının ödeme talebinde bulunması hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir. Özellikle uyuşturucu satışı, insan kaçakçılığı, taklit mal satışı, kanuna aykırı silah ticareti, kara para aklanması gibi haller bu duruma örnek gösterilmektedir¹⁰². Böyle hallerde temel ilişki kesin hükümsüz olup, bu ilişki uyarınca açılan akreditiflere dayanarak ödeme yapılması istenemez¹⁰³.

6. Temel İlişkinin Kesin Hükümsüz Olması veya İptal Edilmesi ya da Sözleşmeden Dönülmek Suretiyle Ortadan Kalkmış Olması

Temel ilişkinin daha başlangıçta kesin hükümsüz olması veya iptal edilmesi ya da sözleşmeden dönülmek suretiyle ortadan kalkmış olması ve bu hususun kesinleşmiş mahkeme kararıyla kanıtlanmış olması halinde de lehtarın ödeme talebi hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olduğu kabul edilmektedir¹⁰⁴. Temel ilişki yok hükümünde olabileceği gibi, ehliyetsizlik, başlangıçtaki imkânsızlık¹⁰⁵, sözleşmenin konusunun kanunun emredici hükümlerine, ahlâka, kişilik haklarına aykırılık, muvazaa sebebiyle de kesin hükümsüz olabilir.

Yine temel ilişki irade bozukluğuna dayanak iptal edilmiş veya temerrüt hükümlerince temel ilişkiden dönülmüş olabilir. Sözleşmenin baştan itibaren kesin

¹⁰¹ EISEMANN/SCHÜTZE, s. 200; SCHÄRRER, s. 133; KAYA, s. 177 vd.

¹⁰² EISEMANN/SCHÜTZE, s. 200; KAYA, s. 177.

¹⁰³ Silah satışı ile uyuşturucu satışına bağlı olarak akreditif açılması halinde temel ilişkinin geçersiz olması gerekir. Silah ve uyuşturucu satışının her durumda hukuka aykırı olduğu söylenemez. Banka, ancak yasa dışı yapılan silah ve uyuşturucu kaçakçılığına dayanarak ibrazı karşılamaktan kaçınabilir. Bkz. EISEMANN/SCHÜTZE, s. 200-201.

¹⁰⁴ SCHÄRRER, s. 133; EISEMANN/SCHÜTZE, s. 199.

¹⁰⁵ *Kaya*, konunun sözleşmenin yapıldığı sırada objektif olarak imkansızsa veya akdin yapıldığı sırada objektif bir imkansızlığın varlığı biliniyorsa, hukuki olarak açık olmak ve likit kanıtlarla ispat edilmek koşuluyla bu durumun banka tarafından lehtara karşı def'i olarak kullanılması gerektiğini kabul etmektedir. Bkz. KAYA, s. 178. Başlangıçtaki imkansızlığın varlığı halinde temel ilişki kesin hükümsüzdür. Sözleşme kesin hükümsüzse ve bu durum likit kanıtlarla birlikte bankaya ödemekten kaçınma hakkı veriyorsa, lehtarın imkansızlığı bilip bilmemesinin ibrazın karşılanmaması bakımından önemi bulunmamaktadır. Yazarın ilk açıklamasına rağmen lehtarın ayrıca imkansızlığın lehtar tarafından bilinmesini araması yerinde değildir.

hükümsüz olduğu veya iptal ve dönme ile sonradan kesin hükümsüz hale geldiği durumlarda da lehtarın ibrazın karşılanmasını istemesi hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir. İrade bozukluğu hallerinden alıcının yanılmasında, yanılmanın sözleşmenin geçerliliğini etkileyebilmesi için esaslı olması gerekir (TBK m. 30). Esaslı olmayan yanılma halleri zaten sözleşmenin geçerliliğini etkilememektedir. Esaslı yanılmaya dayanarak sözleşmenin iptal edilmesine rağmen satıcının akreditif bedelini talep etmesi hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir¹⁰⁶. Aldatmada ise aldatmayı ya lehtarın ya da onun bilgisi dâhilinde üçüncü bir kişinin gerçekleştirmesi gerekir. Ancak bu halde lehtarın ödeme talebi dürüstlük kuralına aykırı olabilir.

6. UCP m. 15 Anlamında Uygun Olmayan İbraz

UCP 600 m. 15'de uygun ibraz halinde amirin ibrazı karşılamakla yükümlü olduğu düzenlenmiştir. Uygun ibrazı karşılama yükümlülüğü akreditif ilişkisine dâhil olan teyit bankası ile görevli diğer bankalar için de geçerlidir. UCP 600 m. 15 anlamında uygun olmayan ibrazın hakkın kötüye kullanılması teşkil edebileceği ve bu halde de ihtiyati tedbir yoluyla ödemenin durdurulabileceği kabul edilmektedir¹⁰⁷. UCP 600 m. 34'e göre, bir banka belgelerin şekli, yeterliliği, doğruluğu, gerçek/sahte olup olmadığı¹⁰⁸ veya herhangi bir belgenin hukukî etkisi/sonucu veya bir belgede şarta bağlanan veya o belgeye sonradan eklenen genel veya özel şartlar dolayısıyla hiçbir yükümlülük veya sorumluluk üstlenmediği gibi herhangi bir belgenin temsil ettiği malların, hizmetlerin veya yapılan diğer işlerin mevcut olup olmadığı veya tanımı, miktarı, ağırlığı, kalitesi, durumu, ambalajı, teslimatı ve değerine veya malları gönderenin, taşımacının, navlun komisyoncusunun, alıcının veya malları sigorta edenin veya diğer herhangi bir kişinin iyiniyetine veya eylemine ya da ihmallerine, mali durumlarına icraatına veya ticari itibarına ilişkin olarak hiçbir yükümlülük veya sorumluluk üstlenmez. Akreditif bankası belgeleri şeklen inceler; belgeler şeklen doğru görünüyorsa, akreditif koşullarını taşıyorsa ödemeyi yapar. Banka, ibraz edilen belgelerin gerçek olup olmadığını araştırmaz; belgenin gerçek olmaması veya gerçeği yansıtmamasından dolayı da herhangi bir sorumluluğu yoktur.

¹⁰⁶ KAYA, s. 179.

¹⁰⁷ TEKİNALP, s. 626.

¹⁰⁸ Bir uyuşmazlıkta, muhabir banka Emlak Bankası nezdinde dönülemez ve devredilebilir nitelikte bir akreditif açılmış, sonradan akreditifte değişiklik yapılarak muhabir bankanın teyidi eklenmiştir. Satıcı belgeleri süresi içinde ibraz etmiş, ancak belgelerdeki eksikliklerden dolayı eksikliğin giderilmesi istenmiş, lehtar eksiklikleri tamamlamıştır. Ancak ödeme yapılmadan önce ibraz edilen belgelerden birinin sahte olduğu tespit edilmiş ve banka ibrazı karşılamamıştır. Satıcı, belgeleri inceleyip teslim alan bankanın sonradan belgelerin akreditif koşullarına uygun olamayacağını iddia etmiş, Yargıtay ise, akreditifin ödenmesi için bankana ibraz edilmiş malın muayenesine ilişkin belgenin sahte olduğunun anlaşılması halinde bankanın parayı ödememekte haksız kabul edilemeyeceğine karar vererek, bu halde bankanın ibrazı karşılamaktan kaçınmasının yerinde olduğunu belirtmiştir. Bkz. Yargıtay 19. HD, T. 17.03.1993, E. 6604, K. 2044 (BOZKURT, s. 111-112 naklen).

Borcun süprüntü mallara ifa edilmesi, ayıplı ifa, temel ilişkinin kesin hükümsüz olması, aliud ifa hallerinde ibraz akreditif koşullarına uygun olmasına rağmen temel ilişkiden kaynaklanan sebeplere dayalı olarak ödemenin engellenmesi söz konusudur. Oysa uygun olmayan ibrazda, temel ilişkiye değil doğrudan belgelere dayalı olarak ödeme talebinin geri çevrilmesi söz konusudur. Uygun olmayan ibrazda da lehtarın ödeme talep etmesi, normal, makul bir kişiden beklenen davranış değildir. Bundan dolayı uygun olmayan ibrazın bu kapsamda değerlendirilmesi kanaatimizce yerinde değildir. Ayrıca uygun olmayan ibrazda bankanın ödeme yapmaması için amirin talebine veya bu konuda bir ihtiyati tedbir kararı almasına gerek bulunmamakta, uygun olmayan ibrazı karşılamamanın sonuçlarına ödemeyi yapan banka katlanır. Hatta temel ilişkiden doğan borç gereği gibi ifa edilmiş olsa bile ibraz edilen belgeler akreditif koşullarını taşıyorsa, bankanın ibrazı karşılama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

C. Akreditif Bedelinin Ödenmemesi

1. Bankanın Doğrudan Ödeme Yapmaması

Lehtarın ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırılık oluşturması halinde bankanın ibrazı karşılamaktan kaçınması için mahkemeden bir karar alınması zorunlu değildir. Ancak banka yargı merci olmadığından, kendisine ibraz edilen belgelerden hareketle ödeme talebinin haksızlığını ve dürüstlük kuralına aykırılığını açıkça ve tereddüde yer vermeyecek tarzda kanıtlayabilmesi, elinde likit kanıt olması, bankanın, kendi yorumunu, kanaatini, değerlendirmesini eklemeyen, lehtarın ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırılığını açıkça ortaya koyması gerekir¹⁰⁹. Likit kanıt örnek olarak, konşimento altındaki imzanın sahteliğini hükme bağlayan mahkeme kararı veya gemiye yüklenenin akreditif konusu mal olmayıp, paçavra veya talaş gibi değersiz nesnelere meydana geldiğine ilişkin ilgili resmi dairelerin yazıları veya tutanakları kabul edilmektedir¹¹⁰. Öğretide özellikle, resmi dairelerin yazıları veya sözleşmeye konu malların eksik ve hatalı olarak gönderildiğini gösteren bilirkişi veya uzman kişilerin raporlarının somut olayda tek başına likit kanıt olarak kabul edilmektedir¹¹¹.

Bankanın ibrazın karşılanmaması için ileri sürülen kanıtı yeterli görmemesi, ibrazı karşılamamak için başka deliller veya mahkeme kararı istemesi mümkündür. Ancak bu talebin haksız veya gereksiz olduğunun ispatlanması halinde banka akreditifi açtırana karşı sorumlu olur¹¹².

¹⁰⁹ KOSTAKOĞLU, s. 1111; TEKİNALP, s. 626; GÜNAY, s. 69.

¹¹⁰ TEKİNALP, s. 626; GÜNAY, s. 69.

¹¹¹ Bilgi ve görüşler için bkz. DEMİR, s. 175; TEKİNALP, s. 627.

¹¹² TEKİNALP, s. 626; Kostakoğlu, akreditif belgelerinin veya herhangi birinin sahteliği hakkında ciddi bilgileri olan bankanın, bu belge/belgelerin sahteliğinin kanıtlanmasına değin akreditif bedelini lehtara ödememesi ve bu bedeli mahkemeden alacağı tevdi mahalli kararı ile tayin edilecek tevdi mahalline yatırmasının riske girmemesi yönünde hukuka uygun bir davranış olacağını belirtilmektedir, KOSTAKOĞLU, s. 1112.

Banka, lehtarın ödeme talebinin dürüstlük kuralına açıkça aykırılık oluşturması halinde ödeme talebini reddetmesi hem bir hak, hem de banka için bir yükümlülüktür¹¹³. Banka, açık likit kanıta rağmen ibrazı karşılırsa, amire rücu edemez.

2. İhtiyati Tedbir Kararı Yoluyla Ödemenin Durdurulması

Bankanın doğrudan ibrazı karşılama imkânı varsa da çoğu durumda lehtarın ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırı olduğunun tespiti mümkün değildir. Bunun için ödemenin mahkemeden alınacak ihtiyati tedbir kararıyla engellenmesi gerekir. İhtiyati tedbir kararının hangi hallerde istenebileceği HMK m. 389'da düzenlenmiştir. Bu hükme göre, *“Mevcut durumda meydana gelebilecek bir değişme nedeniyle hakkın elde edilmesinin önemli ölçüde zorlaşacağından ya da tamamen imkânsız hâle geleceğinden veya gecikme sebebiyle bir sakıncanın yahut ciddi bir zararın doğacağından endişe edilmesi hâllerinde, uyumsuzluk konusu hakkında ihtiyati tedbir kararı verilebilir.”* Akreditif ilişkisinde yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden biri gerçekleşmişse, amirin, ihtiyati tedbir kararı alınmasında menfaati bulunmaktadır. Eğer banka ibrazı karşılırsa, alıcının (amirin) başka bir ülkede bulunan satıcıya dava açması, borcun gereği gibi ifa edilmemesinden dolayı hakları kullanması zordur. Bu yüzden ihtiyati tedbir kararı olarak ödemenin yapılmasını engellemek daha kolay, masrafsız ve hızlı bir çözümdür.

İhtiyati tedbir talebinde bulunacak kişi akreditif amiridir. Amir, ihtiyati tedbir talebinin, lehtara karşı veya akreditif amirine karşı yöneltilir. İhtiyati tedbir talebinin lehtara karşı yöneltilmesi halinde talebin konusu belgelerin ibrazının ya da ödeme talebinin yasaklanması biçimde; akreditif amirine karşı yöneltilmesi halinde ise konu, belgelerin banka tarafından kabulünün veya ödenmesinin yasaklanması¹¹⁴ şeklinde olur¹¹⁵. Uygulamada aynı davada hem akreditif amirine hem de lehtara karşı

¹¹³ KAYA, s. 180.

¹¹⁴ Öğretide ihtiyati tedbir kararının bankaya yöneltilmesinin mümkün olmadığı kabul edilmektedir. Buna gerekçe olarak, ihtiyati tedbir talebinin kaynağını temel ilişki oluşturduğu, oysa temel ilişkinin taraflarının amir ile lehtar olduğunu, bundan dolayı bu talebin bankaya karşı yöneltilmeyeceği, tedbire konu durumun gerçekleşmesi halinde amirin zararının doğmayacağı, bankanın yükümlülüklerine aykırı işlemler yapması durumunda bedelin kendisinden istenebileceği ileri sürülmektedir. Görüşler için bkz. KAYA, s. 200-201. *Kaya* ise, akreditifin üç taraflı bir ilişki olduğu, bankanın ilişkinin dışında kalmadığı, bankaya karşı alınacak tedbir kararının hukuki dayanağının akreditif ilişkisi içerisinde aranması gerektiğini, bankanın akreditif bedelini ödemesinin ayrıca, lehtara karşı alınmış bir ihtiyati tedbir kararı ile de engellenebilmesi gerektiğini, bu engellenmenin ise tedbir kararının üçüncü kişiye etkisini temin ile sağlanabileceğini belirtmektedir. Yazar ayrıca, bankanın belgeleri makul ve özenle incelemiş ve ödemedede bulunmuşsa, lehtarın dürüstlük kuralına aykırı davranışının bankaya karşı ileri sürülemeyeceğini, ancak bankanın lehtarın dürüstlük kuralına aykırı davranışı hakkında bilgisi varsa (kötüniyetli ise) ve bu durum likit kanıtlarla ispatlanmışsa aynı sonuca varılamayacağını, bu halde bankanın ibrazı geri çevirmekle yükümlü olduğunu, tedbir kararının geçerli olduğunu ifade etmektedir. Bkz. KAYA, s. 2001-202.

¹¹⁵ KAYA, s. 200.

dava açılarak her ikisine de yönelik ihtiyati tedbir kararının talep edildiği görülmektedir.

Uygulamada genellikle temel ilişkiden doğan borcun ifa edilmemesine bağlı olarak açılan dava ile birlikte ödemenin durdurulması için de ihtiyati tedbir kararı istenmektedir. Ancak ihtiyati tedbir talep etmek için temel ilişkiye dayalı olarak dava açılması zorunlu değildir. HMK m. 390/1'e göre, ihtiyati tedbir, dava açılmadan önce, esas hakkında görevli ve yetkili olan mahkemeden; dava açıldıktan sonra ise ancak asıl davanın görüldüğü mahkemeden talep edilir. İhtiyati tedbir talep eden amir (alıcı), dayandığı ihtiyati tedbir sebebini ve türünü açıkça belirtmek ve davanın esası yönünden haklılığını yaklaşık olarak ispat etmek zorundadır (HMK m. 390/3). Yukarıda belirttiğimiz lehtarın dürüstlük kuralına aykırı davranışlarının yaklaşık olarak ispatı ihtiyati tedbir kararı verilmesi için yeterlidir¹¹⁶.

Uygulamada akreditif sözleşmesinde akreditif koşulu olarak sözleşmeye konu malların teknik analizlerini gösteren raporları istenebilmektedir. Bu raporların sahte veya gerçeği yansıtmaması ve bu durumun ödemenin durdurulmasında karar verilmesini isteyebilecektir. Ancak bu tespitin resmi olarak yapılması, belgelenmesi gerekir. Örneğin, bu yönde mahkeme yoluyla malların durumunu gösteren bir tespit davası açılarak bilirkişi aracılığıyla teknik analizleri yapılır. Bu davada satıcının ibraz ettiği teknik analiz raporlarının gerçeği yansıtmadığı tespit edilirse, amir, ödemenin durdurulmasını ihtiyati tedbir yoluyla isteyebilecektir.

C. Teyitli Akreditifte İhtiyati Tedbir Kararı Alınması

Uygulamada akreditif amirlerinin Türkiye'de akreditif bankasında açtıkları ve yabancı bir banka tarafından teyit edilmiş ertelenmiş ödemeli akreditiflerde ihtiyati tedbir talep ettikleri ve bankaların, akreditif bankası ile teyit bankasını bağlayacak şekilde karar verdikleri görülmektedir. Ancak teyit bankası yurt dışında olduğundan Türkiye'de alınmış bir ihtiyati tedbir kararının teyit bankasına karşı hüküm ve sonuç doğurması kural olarak mümkün değildir. Bunun için yetki sözleşmesi yapılarak Türkiye'de dava açılmasına ve takip yapılmasına olanak tanınması gerekir. Ancak bu hallerde alınacak ihtiyati tedbir kararı teyit bankasına karşı da hüküm ifade edecektir.

¹¹⁶ Akreditif ilişkisine ihbar bankasının katılması halinde ihtiyati tedbir kararının ihbar bankasına da tebliğ edilip edilmeyeceği veya doğrudan ihbar bankasına karşı da tedbir talebinin alınması gerekip gerekmediği açıklığa kavuşturulması gereken önemli hususlardan biridir. Öğretide, ihbar bankasının Türk Hukuku'na tabi olduğu durumlarda alınan kararın ihbar bankasına karşı da uygulanabileceği (TBK m. 507/III, 509/I), ancak ihbar bankasının yerleşim yerinin yurt dışında bulunması halinde, akreditif amirinin ülkesinde alınan bir yasaklama kararının ihbar bankası ülkesinde tebliği, cebri icrası çok zor olduğu gibi yetki probleminin de söz konusu olduğu, ayrıca ihtiyati tedbir kararlarının tanıma konusu da yapılamayacağı belirtilmektedir. Bkz. **KAYA**, s. 203.

Aksi halde bu kararın teyit bankasına karşı hüküm ve sonuç doğurması mümkün olmayıp, ayrıca teyit bankasının bulunduğu ülke mahkemesinde teyit bankasına karşı ihtiyati tedbir talep edilmesi gerekir. Böyle bir karar alınmaması halinde yabancı ülkedeki teyit bankası ihtiyati tedbir kararıyla bağlı olmaksızın ödemeyi yapabilecek ve akreditif bankasına rücu edebilecektir. Bu halde akreditif bankası aleyhine alınmış olan ihtiyati tedbir kararı teyit bankasına karşı ileri sürülemeyecek, akreditif bankası ödeme yapmak zorunda kalacaktır¹¹⁷. Çünkü akreditif bankası teyit bankasına karşı kesin ve geri dönülemez bir ödeme yükümlülüğü altına girmektedir. Türk mahkemesinin verdiği tedbir kararı teyit bankası açısından bağlayıcı olmadığından ihtiyati tedbir kararına rağmen teyit bankası vadesinde lehtara akreditif bedelini ödeme yapmakla, akreditif bankasına rücu hakkı doğacaktır. Rücu edilen bu alacak artık lehtarın değil, doğrudan teyit bankasının akreditif bankasıyla olan ilişkisinden doğan alacaktır¹¹⁸.

Görüldüğü üzere teyitli akreditifte teyit bankasının yabancı bir ülkede bulunduğu hallerde özel bir yetki sözleşmesi yoksa alınacak ihtiyati tedbir kararı teyit bankasının ödeme yapmasını ve akreditif bankasına başvurmasını engellemektedir.

SONUÇ

Akreditif, milletlerarası ticari ilişkilerde ve özellikle mal satışına konu olan sözleşmelerde, alıcı ile satıcının borcunu gereği gibi ifa etmesine, her iki tarafın da alacağını güvence altına almasına hizmet eden bir hukukî ilişkidir. Akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması bazı hallerde satıcının bu ilişkiyi kötüye kullanarak, borcunu hiç veya gereği gibi ifa etmemesine rağmen akreditif bedelini istemesine sebep olmaktadır. Milletlerarası Ticaret Odası tarafından oluşturulan Birörnek Kuralları'nda satıcının bu ilişkiyi kötüye kullanılmasına ilişkin bir düzenleme olmamasına rağmen gerek öğretide gerekse yargı kararlarında ödeme talebinin dürüstlük kuralına aykırı olması halinde akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsızlığının ileri sürülemeyeceği, likit kanıtın varlığı halinde doğrudan bankanın ibrazı karşılıktan kaçınabileceği, alıcının ise ihtiyati tedbir kararı alarak ödemeyi engelleyebileceği kabul edilmiştir. Böylece akreditif ilişkisinin temel ilişkiden bağımsız olması ilkesinin katı bir şekilde uygulanmasının önüne geçilmiş, dürüstlük kuralına aykırı ödeme taleplerinin önüne geçilerek akreditifin daha güvenilir bir işlem olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Dürüstlük kuralına aykırılık oluşturan hallerin tek tek sayılması mümkün olmadığı gibi bu halleri sınırlayacak şekilde unsurlarının belirlenmesi de oldukça güçtür. Dürüstlük kuralına aykırılık oluşturacak hallerin her bir somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Dürüstlük kuralına aykırılık oluşturan hallere; satıcının süprüntü mallarla borcunu ifa etmesi, teslim edilen malların kalitesinin çok düşüp olduğunun

¹¹⁷ ÇİRAY, s. 246.

¹¹⁸ ÇİRAY, s. 246.

belirlenmesi, malların önemli ölçüde ayıplı olduğunun tespiti, karşılaştırıldan başka bir mal teslim edilmesi, temel ilişkinin kanuna ve ahlâka aykırı veya suç oluşturan bir nitelik taşıması, temel ilişkinin kesin hükümsüz olması veya iptal edilmesi ya da dönmeye ortadan kalkmış olması ile UCP 600 m. 15 anlamında uygun olmayan örnek verilmektedir. Bu gibi hallerde halinde banka doğrudan ibrazı karşılamaktan kaçınılabileceği gibi, amir (alıcı), ihtiyati tedbir yoluna başvurarak da ödemenin durdurulmasını isteyebilir. Ancak borcun hiç veya gereği gibi ifa etmeme hallerinin tamamı ihtiyati tedbir yoluna başvurarak akreditifin ödenmesini durdurma hakkı vermez. Aksi halde akreditif ilişkisi uygulanamaz hale gelir. Bunun için lehtarın akreditif bedelinin ödenmesi talebinin açıkça dürüstlük kuralına aykırı olması gerekir.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU**, Kevork, “Aliud” ve Federal Mahkemenin “Aliud” Konusundaki Tutumu Üzerine, İÜMHAD, C. 6, S. 9 (1972), s. 19-29.
- BİLGİN**, Mahmut, Banka Hukukunda Sözleşmeler, Uyuşmazlıklar, Hukuki Sorumluluk, Ankara 2011.
- BORGGREFE**, Siegfried, Akkreditiv und Grundverhältnis, Berlin 1971.
- BOZKURT**, Sevgi, Akreditifin Uygulanması, Ankara 2006.
- BUCKLEY**, Ross P./**GAO**, Xiang, “Development of the Fraud Rule in Letter of Credit Law: The Journey So Far and the Road Ahead”, Journal of International Law, Volume 23, Iss 4, s. 663-712, <http://scholarship.law.upenn.edu/jil/vol23/iss4/2> (06.08.2015).
- ÇİRAY**, Fatma Ceyda, Akreditifte Bankaların Hukuki Bakımdan Sorumlulukları, MÜBSE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.
- DEMİR**, Gönenç, Vesikalı Kredilerde (Akreditifte) Hile Kuralı, DEÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.
- DOĞAN**, Vahit, Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif, Ankara 2003.
- EDİS**, Seyfullah, Türk Borçlar Hukukuna Göre Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, Ankara 1963.
- EISEMANN**, Frédéric/**SCHÜTZE**, Rolf A., Frederic Das Dokumentenakkreditiv im Internationalen Handelsverkehr, 3.völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, Heidelberg 1989.
- EKİCİ**, Akın, “Akreditifte Lehtarın Dürüstlük Kurallarına Aykırı Olarak (Fraud) Bedeli Talep Etmesi ve Bu Durumda Akreditif Bedelini İştirâ (İskonto) Eden Bankanın Hukuki Durumu”, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, I. Cilt, İstanbul 2001, s. 157-177.
- EREN**, Fikret, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara 2013.
- GAO**, Xiang, “The Identity Of The Fraudulent Party Under The Fraud Rule In The Law Of Letter Of Credit”, University of New South Wales Law Journal, 2001, 14, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLJ/2001/14.html#Heading19> (15.08.2015).

- GÖĞER**, Erdoğan, Akreditif Muamelesi ve Hukukî Mahiyeti, 2. Bası, Ankara 1980.
- GÜMÜŞ**, Mustafa Alper, Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, Cilt-I, İstanbul 2012.
- GÜNAY**, Gözde Engin, Türk Hukuku'nda Akreditif, İTÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- KAYA**, Arslan, Belgeli Akreditifte Lehtarın Hukukî Durumu, İstanbul 1995.
- KELLER**, Max/**SCHÖBİ**, Christian, Das Schweizerische Schuldrecht, Band I, Allgemeine Lehren des Vertragsrechts, Dritte, vollständig überarbeitete und ergänzte Auflage, Basel und Frankfurt am Main 1988.
- KOSTAKOĞLU**, Cengiz, Banka Kredileri, Tüketici ve Konut Kredileri ile Kredi Kartlarından Doğan Uyuşmazlıklar, İstanbul 2013.
- KRING**, Banu, "Milletlerarası Ticaret Odasının Akreditifle İlgili Son Düzenlemesi Yeknesak Kuralları 600 (UCP 600) ve Uygulamaya Getirdiği Bazı Yenilikler", DEÜHFD, C. 11, Özel S. 2009, s. 1219-1237.
- OĞUZMAN**, M. Kemal/**ÖZ**, M. Turgut, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler Cilt 1, Gözden Geçirilmiş 11. Bası, İstanbul 2013.
- ÖZEL**, Sibel, "Akreditif İlişkisinde UTO Kurallarının (UCP 600) Bankalar Arası İlişkiye Etkisi", İpek Yolu Canlanıyor: Türk-Çin Hukuk Zirvesi, 12-14 Haziran 2012, Ankara 2013, s. 347-354 (UTO Kuralları).
- ÖZEL**, Sibel, Yargıtay Kararları Eşliğinde Akreditif ve Hukuki Niteliği, İstanbul 1991.
- REİSOĞLU**, Seza, "Hukuki Açından Akreditif ve Uygulama Sorunları", Bankacılar Dergisi, S. 52, 2005, s. 39-55.
- SCHÄRRER**, Heiner, Die Rechtsstellung des Begünstigten im Dokumenten-Akkreditiv, Bern 1980.
- SEROZAN**, Rona, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, Üçüncü Cilt, Gözden geçirilip genişletilmiş 4 üncü bası, İstanbul 2006.
- ŞENOCAK**, Zarife, "Borçlar Kanunu'nun 96 vd. ve 194 vd. Maddeleri Açısından "Aliud"un (Başka Şeyin) Teslimi", BATİDER, Haziran 1989, C. XV, S. 1, s. 113-135.
- TEKİNALP**, Ünal, Ünal Tekinalp'in Banka Hukukunun Esasları, Yeniden Yazılmış 2. Bası, İstanbul 2009.
- TUNÇOMAĞ**, Kenan, Türk Borçlar Hukuku, II. Cilt, Özel Borç İlişkileri, Üzerinde Çalışılmış Üçüncü Bası, İstanbul 1977.
- ÜLGEN**, Hüseyin/**HELVACI**, Mehmet/**KENDİGELEN**, Abuzer/**KAYA**, Arslan/**NOMER ERTAN**, Füsün, Ticari İşletme Hukuku, Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Güncellenmiş Dördüncü Bası, İstanbul 2015.
- YAVUZ**, Cevdet, Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu, İstanbul 1989.
- YAVUZ**, Cevdet/**ACAR**, Faruk/**ÖZEN**, Burak, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Güncellenmiş ve Yenilenmiş 10. Baskı, İstanbul 2014.
- ZEVKLİLER**, Aydın/**GÖKYAYLA**, Emre, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 14. Bası, İstanbul 2014.